

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
KLASISKĀS FILOLOĢIJAS UN ANTROPOLOĢIJAS
STUDIJU NODAĻA

**BĒRNI UN VECĀKI SENGRIEĶU TRAGĒDIJĀS:
AGAMEMNONA DZIMTA**

BAKALaura DARBS

Autore: **Ilze Kokina**

Studenta apliecības Nr.: ik11206

Darba vadītāja: lektore *Dr. philol.* Brigita Kukjalko

RĪGA 2014

ANOTĀCIJA

Antīkā traģēdija visbiežāk ir ģimenes traģēdija, kurā traģiskumu rada tieši attiecības starp bērniem un vecākiem. Agamemnona dzimtas liktenis un sarežģītās attiecības ģimenē ir viens no izmantotākajiem motīviem sengrieķu dramaturgu darbos, to atspoguļojuši visi trīs izcilākie traģēdiju autori – Sofokls, Aishils un Eiripīds.

Bakalaura darbā „Bērni un vecāki sengrieķu traģēdijās: Agamemnona dzimta” tiek pētīti Agamemnona dzimtas tēli vecāku un bērnu lomā un to savstarpējās attiecības.

Pētījumā, analizējot septiņas sengrieķu traģēdijas – Aishila triloģiju *Oresteja*, kas sastāv no trim traģēdijām (*Agamemnon*, *Ziedotājas*, *Labvēlīgās*), Eiripīda *Ifigēnija Aulīdā*, *Ifigēnija Tauru zemē*, *Elektra* un Sofokla *Elektra* – tika noskaidrots, ka Agamemnona dzimtas vecāku mīlestības jūtas pret saviem bērniem izpaužas spēcīgāk nekā bērnu pieķeršanās saviem vecākiem. Vecāki ir spējīgi piedot saviem bērniem nekrietnu rīcību, savukārt bērni to nespēj un ļaujas dažādām emocijām (dusmām, naidam, aizvainojumam), kas pamudina tos izdarīt asinsnoziegumus. Agamemnona dzimtas tēli vecāku lomās – Agamemnon un Klitaimnēstra – pašizliedzīgi cīnās par sev nozīmīgajām vērtībām. Agamemnonam tā ir slavas gūšana grieķu tautai, Klitaimnēstrai – ģimene. Bērni šajā dzimtā ir ar atšķirīgiem raksturiem un vērtību sistēmu, taču visi četri (Orests, Elektra, Ifigēnija un Hērīotemīda) vienmēr pakļaujas tēva pavēlēm, kas pierāda to, ka Senajā Grieķijā valda patriarhāts.

Atslēgvārdi: traģēdija, Agamemnona dzimta, bērni, vecāki, attiecības

ANNOTATION

The ancient tragedy is in most cases a family tragedy, where the tragic itself is caused by the relationship between the children and parents. The fate of the Agamemnon family and the complicated relationships in the family is one of the most frequently used motives in the Ancient Greek playwright works, it has been portrayed by three of the greatest authors: Sophocles, Aeschylus and Euripides.

This bachelor's thesis "Children and Parents in Ancient Greek Tragedies: The Family of Agamemnon" is researching the characters of the Agamemnon family in the role of parents and children and their mutual relationships.

The research analyzes 7 Greek tragedies – Aeschylus trilogy *Oresteia*, which consists of three tragedies (*Agamemnon*, *Libation Bearers*, *Eumenides*), Euripides *Iphigenia in Aulis*, *Iphigenia in Tauris*, *Electra* and Sophocles *Electra* – and it was concluded, that the loving feelings of the Agamemnon family parents towards their children is expressed more strongly than the children's affection towards their parents. The parents are able to forgive their children's distasteful behavior, however, the children aren't capable of the same and surrender themselves to various emotions (anger, hate and resentment), that encourages them to perform blood crimes. The characters of the Agamemnon family in the roles of the parents – Agamemnon and Clytemnestra – selflessly fight for their important values. For Agamemnon this is fame for the Greek nation, for Clytemnestra – family. The children of this family are with different characters and value systems, however, all four of them (Orestes, Electra, Iphigenia and Chrysothemis) are always obeying their fathers orders.

Keywords: tragedy, the family of Agamemnon, children, parents, relationship

SATURS

IEVADS	5
1. SENGRIEĶU TRAGĒDIJA UN TO MITOLOGISKAIS FONSS	7
1.1. Agamemnona dzimta	10
2. VECĀKI UN BĒRNI	13
2.1. Māte un bērns	16
2.2. Tēvs un bērns	24
2.3. Audžuvecāki un bērns	28
3. BĒRNI – VECĀKU LIKTEŅA PĀRMANTOTĀJI	32
SECINĀJUMI	34
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN INFORMĀCIJAS AVOTI	37

IEVADS

Traģēdija ir drāmas žanrs, kas savu lielāko uzplaukumu piedzīvojis 5.gs. p.m.ē. Par izcilākajiem sengrieķu dramaturgiem, kas devuši ieguldījumu traģēdijas žanra tālākajā attīstībā, tiek uzskatīti grieķu-persiešu karu un Atēnu demokrātiskās polisas tapšanas laika dzejnieks Aishils (525.-456.g. p.m.ē.), Atēnu demokrātijas laika dramaturgs Sofokls (496.-604.g. p.m.ē.) un demokrātiskās polisas krīzes sākuma dzejnieks Eiripīds, kas ar savu daiļradi noslēdz klasiskās drāmas attīstību.¹ Visi šie autori savos darbos prasmīgi spējuši atainot tēlu psiholoģisko pasauli, cilvēciskumu un detalizēti raksturojuši tēlu savstarpējās attiecības, tādēļ viņu daiļrade ir maksimāli pietuvināta mūsdienu literatūrai, kurā gandrīz vienmēr tiek atklāta tēlu komplicētā iekšējā pasaule un pārdzīvojumi.

Traģēdiju tēlu savstarpējām attiecībām autori ir pievērsuši pastiprinātu uzmanību, jo tieši tēlu attieksme vienam pret otru un jūtas ir tās, kas rada pārdzīvojumu un traģiskumu stāstā. Visciešākās un emocionālākās attiecības ne tikai traģēdijā, bet arī reālajā dzīvē, ir attiecības starp ģimenes locekļiem, it sevišķi starp vecākiem un bērniem. Vecāku un bērnu attiecības ir raksturotas gandrīz ikvienā traģēdijā, tādējādi liekot lasītājam nojaust, ka tieši šīs attiecības rada visvairāk pārdzīvojumu un emocionālu ciešanu. Bakalaura darbā tiks aplūkotas un analizētas bērnu-vecāku attiecības Agamemnona dzimtā, kas ir viena no sengrieķu traģēdijās visvairāk atspoguļotajām dzimtām. Dažādās situācijās attiecībām starp bērniem un vecākiem ir atšķirīgas izpausmes, tāpēc, lai aplūkotu pēc iespējas daudzpusīgāk Agamemnona dzimtas bērnu un vecāku attiecības sengrieķu autoru darbos, tika izvēlētas sekojošas traģēdijas, kuros atspoguļoti šie tēli un to saskarsme: Aishila triloģija *Oresteja*, Eiripīda *Ifigēnija Aulīdā*, *Ifigēnija Tauru zemē*, *Elektra* un Sofokla *Elektra*.

Bakalaura darba **mērķis ir, apzinot teksta fragmentus, kur vērojami Agamemnona dzimtas tēli vecāku un bērnu lomā, izpētīt šo tēlu atklāsmi un to savstarpējās attiecības.** Saskaņā ar formulēto mērķi, darba prioritāte ir izpētīt attiecības tikai starp tēliem, kas ir bērnu un vecāku lomās, un tikai uz šīm attiecībām tiks vērsta uzmanība visās bakalaura darba nodaļās un apakšnodaļās.

Lai sasniegtu iepriekšminēto mērķi, tika izvirzīti sekojoši uzdevumi:

1. apzināt zinātnisko literatūru par sengrieķu traģēdiju tēliem un sengrieķu mītiem, kas vērojami analizētajās traģēdijās, īpašu uzmanību pievēršot literatūrai par vecāku un bērnu tēliem Agamemnona dzimtā;
2. veikt bakalaura darba tēmai atbilstošā tekstu materiāla atlasīšanu un analīzei nepieciešamo fragmentu tulkojumu latviešu valodā;

¹ Eiripīds. *Traģēdijas*, tulk. Feldhūns Ā., Ģiezens A., Novackis H., Zicāns P. Rīga: *Liesma*, 1984, 381.lpp.

3. apkopot un analizēt teksta fragmentus, kas atklāj vecāku un bērnu tēlus, kā arī raksturo to savstarpējās attiecības, salīdzināt gūtos secinājumus ar atziņām darba tēmai relevantajā zinātniskajā literatūrā.

Darba teorētiskais pamatojums balstās uz Aristoteļa atziņām par bērnu un vecāku attiecībām Senajā Grieķijā, kas apkopotas filozofiskajā darbā *Nīkomaha ētika*. Darba tapšanas gaitā izmantoti arī vairāki mūsdienu autoru pētījumi, kas apskata sengrieķu traģēdijas, to mitoloģisko fonu un Agamemnona dzimtas vietu tajā. Visvairāk informācijas darba teorētiskajai daļai tika gūts no Kena Doudena (Ken Dowden) un Naila Livingstona (Niall Livingstone) grāmatas *A Companion to Greek Mythology* un Lūka un Monikas Romanu (*Luke Roman, Monica Roman*) sarakstītā darba *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*.

Bakalaura darbs sastāv no trim nodaļām – *Sengrieķu traģēdija un to mitoloģiskais fons, Vecāki un bērni, Bērni – vecāku likteņa pārmantotāji* – un vairākām apakšnodaļām. Šāds nodaļu un apakšnodaļu iedalījums izvēlēts, lai pēc iespējas precīzāk un daudzpusīgāk raksturotu vecāku un bērnu tēlu attiecības sengrieķu autoru traģēdijās. Bakalaura darba pirmā nodaļa ir teorētiska, tajās aplūkots sengrieķu traģēdijas pirmsākumi, saistība ar mītiem, analizēto traģēdiju mitoloģiskais fons. Šai nodaļai ir viena apakšnodaļa – *Agamemnona dzimta* – kurā raksturota pati dzimta un atsevišķi tēli, pievēršot uzmanību tēliem bērnu un vecāku lomās. Otrā un trešā nodaļa ir praktiskais pētījums. Otrajā nodaļā aplūkotās bērnu un vecāku attiecības, šai nodaļai ir trīs apakšnodaļas, kurās sīkāk aplūkotās mātes un bērnu attiecības (*Māte un bērns*), tēva un bērnu attiecības (*Tēvs un bērns*), kā arī audžuvecāku un pabērnu attieksme vienam pret otru (*Audžuvecāki un bērns*). Trešajā nodaļā apskatīta vecāku netiešā ietekme uz bērnu likteni jeb atstātais *mantojums*.

Vecāku un bērnu attiecību raksturojums traģēdijās veidots, balstoties un atsaucoties uz atbilstošiem citātiem oriģinālvalodā. Darbam nepieciešamo fragmentu atlasīšanai tika izmantots Aishila, Sofokla un Eiripīda traģēdiju tulkojumi latviešu valodā² un angļu valodā³. Darba tapšanas gaitā atlasītie sengrieķu traģēdiju fragmenti ir norādīti oriģinālvalodā, kā arī tiem ir dots autores tulkojums latviešu valodā.

² Eiripīds. *Traģēdijas*, tulk. Feldhūns Ā., Ģiezens A., Novackis H., Zicāns P. Rīga: *Liesma*, 1984

Aishils, Sofokls, Eiripīds. *Sengrieķu traģēdijas*, tulk. Feldhūns Ā., Ģiezens A., Novackis H. Rīga: *Liesma*, 1975

³ Oates W.J., O'Neill E. *The Complete Greek Drama: All the Extant Tragedies of Aeschylus, Sophocles and Euripides, and the Comedies of Aristophanes and Menander, in a Variety of Translations in Two Volumes*. New York: *Random House*, 1938

1. SENGRIEĶU TRAGĒDIJA UN TO MITOLOĢISKAIS FONŠ

Sengrieķu tragēdija sastāv no neskaitāmām variācijām par salīdzinoši nedaudzām tradicionālām un leģendārām tēmām, kas tiek apspēlētas atkal un atkal, taču tās nekad nav vienādas. Sengrieķu tragēdiju autori par pamatu saviem darbiem izmantoja mītus, mītiskos varoņus un notikumus, kas bija zināmi lielākajai daļai tautas. Grieķu dramaturģija, it īpaši tragēdijas, kas tapušas ap 5.gs.p.m.ē., no senatnes līdz pat mūsdienām ir tik daudz iztīrītas un bieži pārveidotas, ka lasītāji mēdz pamatoti uzskatīt, ka tieši šīs tragēdijas ir galvenais avots sengrieķu mītiem.⁴ Mītu variantu atspoguļojums ir viens no svarīgākajiem elementiem sengrieķu tragēdijās. Lai pilnvērtīgi izprastu autora sniegto vēstījumu un mītisko tēlu atklāsmi tragēdijā, svarīgi pārzināt būtiskāko par tās mitoloģisko fonu.

Sengrieķu mitoloģiju var uzskatīt par stāstu (mītu) apkopojumu, kuru iespējams aplūkot līdzīgi kā vēsturi no pašiem pirmsākumiem, kas vēsta par dievu rašanos līdz pat Trojas karam un tā sekām.⁵ Pat visai zrautīgākais un izglītotākais lasītājs bieži šaubās par to, vai mīts nav tas pats, kas leģenda, vai mīts nav tikai izdomāta pasaka un vai mitoloģija nav tas pats, kas reliģija vai folklorā.⁶ Vārds „mīts” cēlies no sengrieķu vārda *μῦθος*, kas tulkojumā nozīmē „vārds”, „runa”, „stāsts”, un tikai 1783.g. mitoloģijas teorētiķis Kristians Gotlobs Heins (*Christian Gottlob Heyne*) piešķīris šim vārdam tādu nozīmi, kāda tam ir mūsdienās.⁷ Saskaņā ar Heinu, sengrieķu mītus pamatoti var saukt par stāstiem, kas vēsta par dieviem un varoņiem.⁸ Mīti saturēja informāciju par pilsētu un svētnīcu rašanos, izskaidroja reliģisko rituālu pirmsākumus, iepazīstināja ar dievu pasauli, deva pozitīvas un negatīvas uzvedības piemērus, kā arī vispārīgi atspoguļoja cilvēku dzīves ciklu, atklājot vislielākos priekus un dziļākās ciešanas. Mītu regulārā publiskā izrādīšana reliģiskās un sabiedriskās ceremonijās sniedz neapgāžamu pierādījumu tam, ka mītiem Senās Grieķijas sabiedrībā bija autoritatīvs statuss.⁹

Mīti, kuri vēsta par vardarbīgiem konfliktiem un vētrainiem strīdiem starp varoņiem tālā senatnē, veidoja galveno elementu no kopējā kultūras mantojuma Senajā Grieķijā, un tragēdija bija viena no specializētiem mākslas veidiem, ar kuru palīdzību šie mīti tika sasaitīti un nodoti nākamajām paaudzēm. Sākotnēji tragēdija bija daļa no vīna un līksmības dieva Dionīsa kulta, vārds tragēdija (*τραγωδία*) nozīmē „āža dziesma”, kas savu nosaukumu guvusi satīru (Dionīsa pavadoņi, mitoloģiski tēli, kuru vizuālajā tēlā apvienotas gan cilvēka,

⁴ Dowden K., Livingstone N. *A Companion to Greek Mythology*. Oxford: Blackwell Publishing, 2011, page 141

⁵ Dowden K., Livingstone N. *A Companion to Greek Mythology*. Oxford: Blackwell Publishing, 2011, page 47

⁶ Тахо-Годи А.А. *Греческая мифология*. Москва: Искусство, 1989, стр. 7

⁷ Dowden K., Livingstone N. *A Companion to Greek Mythology*. Oxford: Blackwell Publishing, 2011, page 3

⁸ Тахо-Годи А.А. *Греческая мифология*. Москва: Искусство, 1989, стр. 7

⁹ Gregory J. *A Companion to Greek Tragedy*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005, page 122

gan āža iezīmes¹⁰) dziedājumu dēļ. Sengrieķu filozofs Aristotelis (Ἀριστοτέλης) ir sniedzis savu traģēdijas definīciju, kas vēsta, ka *traģēdija ir nopietnas un pabeigtas noteikta apjoma darbības atdarinājums, kas ikkatrā tās atsevišķā daļā ietērpts dažādi izdaiļotā valodā; šis atdarinājums tieši ar darbību, nevis ar vēstījumu, izraisot līdzjūtību un bailes, panāk šādu dvēseles pārdzīvojumu attīrīšanu*.¹¹ Neskatoties uz to, ka Aristotelis *Poētikā* ir sarakstījis 335.g.p.m.ē., šajā darbā iekļautā traģēdijas definīcija un tās raksturojums vēl joprojām ir viens no zināmākajiem un plašāk izmantotajiem.¹²

Sengrieķu dramaturgi traģēdiju tapšanā izmantoja mītus vai reālus vēsturiskus notikumus tā vietā, lai paši izdomātu sižetus, tādējādi izvairoties no nepieciešamības pašiem dot saviem stāstiem pamatotību un nozīmīgumu.¹³ Lai dramaturģu mītus par dažādiem varoņiem, traģēdiju autori sapludināja tradīciju ar savam laikam atbilstošām inovācijām. Viņi ne tikai aizguva daudzas iezīmes no dzejas, it īpaši no bagātīgās epikas, bet parasti arī pārveidoja sižetus, ieviesa jaunus tēlus un epizodes, tādējādi izmainot pārmantotos mītus.¹⁴ Sengrieķu traģēdiju autori mitoloģisko materiālu ir pārveidojuši jaunās un šokējošās formās, lai piešķirtu saviem darbiem novitāti, vai arī piedāvā šos pašus mītus ar savādāku mītisko tēlu raksturojumu.¹⁵ Ar mitoloģisko sižetu daudzveidīgajām formām un akcentiem, sengrieķu dramaturgi spēj skatītāju (mūsdienās arī lasītāju) uzmanību novērst vai, gluži pretēji, likt pievērst konkrētiem tēliem, šo tēlu rakstura šķautnēm, un dažādām situācijām.

Ne katrs mīta subjekts ir traģisks, ne katrs tā sižets ir piemērots, lai tas tiktu uzvests uz traģēdijas skatuves¹⁶, tāpēc sengrieķu traģēdiju autoriem bija jāizvērtē katra mīta sižets – vai to modificējot un ieviešot ko jaunu būs iespējams traģēdijas skatītājos izraisīt līdzjūtību un bailes (ἐλέου καὶ φόβου), ko Aristotelis ir norādījis kā vienu no pamatnostādņēm, lai traģēdija būtu izdevusies.¹⁷

Ap 5.gs.p.m.ē. trīs sengrieķu dramaturgi – Aishils, Eiripīds un Sofokls – sarakstīja aptuveni 300 traģēdiju, bet tikai 33 viņu darbi ir saglabājušies līdz mūsdienām. Viena no mitoloģiskajām tēmām, kura visvairāk izmantota sengrieķu traģēdijās, ir Trojas karš un tēli, kas saistīti ar šo notikumu – kopumā sarakstītas vairāk kā 70 traģēdijas, taču līdz mūsdienām

¹⁰ Roman L., Roman M. *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*. New York: *Facts On File*, 2010, page 432

¹¹ Aristotelis. *Poētika*, tulk. Ģiezens A. Rīga: *Jāņa Rozes apgāds*, 2008, 52.lpp.

¹² Easterling P.E. *The Cambridge Companion to Greek Tragedy*. Cambridge: *Cambridge University Press*, 1999, page 178

¹³ Kitto H.D.F. *Greek tragedy : a literary study*. London – New York: *Routledge*, 2011, page 171-172

¹⁴ Gregory J. *A Companion to Greek Tragedy*. Oxford: *Blackwell Publishing*, 2005, page 121

¹⁵ Dowden K., Livingstone N. *A Companion to Greek Mythology*. Oxford: *Blackwell Publishing*, 2011, page 447

¹⁶ Easterling P.E. *The Cambridge Companion to Greek Tragedy*. Cambridge: *Cambridge University Press*, 1999, page 178

¹⁷ Aristotelis. *Poētika*, tulk. Ģiezens A. Rīga: *Jāņa Rozes apgāds*, 2008, 52.lpp.

saglabājušās tikai 15, nākamā, skatoties pēc traģēdiju skaita, ir Tēbas (sarakstītas 20, saglabājušās 6), trešā izmantotākā tēma – Atika –, par šo tēmu saglabājušās 5 traģēdijas¹⁸, un citas tēmas, kuras netiek iedalītas grupās, jo katrai no šīm tēmām sengrieķu traģēdiju autori veltījuši tikai vienu vai divus savus darbus.

Kā jau iepriekš minēts, Trojas karš ir visvairāk izmantotais mitoloģiskais motīvs sengrieķu traģēdijās. Grieķu karaspēka aktivitātes militārajās noietnēs Trojas kara laikā un notikumi pēc šī kara iedvesmojuši sengrieķu traģēdiju autorus sarakstīt neskaitāmas traģēdijas par šo tēmu.¹⁹ Senākās liecības par Trojas karu ir sengrieķu dzejnieka Homēra poēmas – *Īliada* un *Odiseja*, kas sacerētas ap 800-650.g. pirms mūsu ēras. Tieši Homēra *Īliada* ir veicinājusi Trojas kara epizožu popularitāti sengrieķu traģēdijās.²⁰ Varoņeposs *Īliada* ir pirmā līdz mūsdienām saglabājusies grāmata, kas stāsta par ciešanām un zaudējumiem Trojas kara desmitajā gadā. Citas episkās poēmas, kas sacerētas 7.-6.gs. p.m.ē., vēsta par notikumiem, kas risinājušies pirms vai pēc *Īliadā* atspoguļotā, bet šie darbi līdz mūsdienām saglabājušies fragmentāri vai sižetu pārstāstos, un kopā tiek saukti par *Episko Ciklu* (*Επικός Κύκλος*).²¹ Agamemnona dzimtas liktenis ir cieši saistīts ar Trojas karu, tāpēc šī pētījuma tēma ir saistīta ar Trojas kara tēmu.

Pēc Homēra sacerētajiem eposiem, grieķu attieksme pret Trojas karu un tā varoņiem mainījās. Homēra atspoguļoto varoņu, piemēram, Ahileja un Odiseja, individuālistiskā uzvedība un pārdrošība 5.gs. p.m.ē. tapa neatbalstāma civilizētajās Atēnās. Hēroiskā laikmeta sievietes, piemēram, Klitaimnēstras, vardarbība, kas jau Homēra eposos bija problēma, kļuva vēl vairāk nepieņemama. Taču šie mitoloģiskie stāsti palika aizvien populārāki. Kā jau iepriekš tika minēts, no 5.gs. p.m.ē. saglabājušās 15 traģēdijas, kas pamatojas uz pieejamajiem mitoloģiskajiem materiāliem par Trojas karu. Lielākā daļa no šīm traģēdijām stāsta par notikumiem pirms vai pēc kara, nevis uz pašu karu.²²

Grieķu mītiem par Trojas cikla varoņiem un varonēm bija atšķirīgas interpretācijas, dažādi stāsti par to pašu notikumu vai tēlu varēja pat nonākt pretrunā viens ar otru. Piemēram, Aishils un Sofokls savās traģēdijās atklāj²³, ka Ifigēnija tika upurēta Artemīdai, lai nodrošinātu grieķiem labvēlīgus vējus, lai kuģotu uz Troju, taču Eiripīds raksta²⁴, ka Ifigēniju

¹⁸ Dowden K., Livingstone N. *A Companion to Greek Mythology*. Oxford: Blackwell Publishing, 2011, page 143-144

¹⁹ Hall E. *Greek tragedy. Suffering under the sun*. Oxford: Oxford University Press, 2010, page 295

²⁰ Hall E. *Greek tragedy. Suffering under the sun*. Oxford: Oxford University Press, 2010, page 61

²¹ Dowden K., Livingstone N. *A Companion to Greek Mythology*. Oxford: Blackwell Publishing, 2011, page 428

²² Dr. Thompson D., *Greek Drama Study Guide* [online, cited: 22.05.2014]. Available: <http://novaonline.nvcc.edu/eli/eng251/agamemguide.html>

²³ Aishila Agamemnon; Sofokla *Elektra*

²⁴ Eiripīda *Ifigēnija Tauru zemē* un *Ifigēnija Aulīdā*

no upurēšanas paglāba pati Artemīda, kas aizveda meiteni prom uz Tauru zemi, un viņas vietā tika upurēts briedis. Līdz ar to, lai gan stāsti, kas tika izmantoti sengrieķu drāmās, bieži balstījās uz mītiem par Trojas karu, katrs dramaturgs tos pēc saviem ieskatiem pārveidoja. Leģendas par Trojas karu bija brīvi pieejamas autoriem lai sacerētu traģēdijas, kas atbilstu Atēnu sabiedrības strauji mainīgajām vajadzībām un interesēm.²⁵

Tieši Trojas karš un notikumi pēc tā visvairāk atspoguļo Agamemnona dzimtu, tās tēlus un likteni. Šis dzimtas liktenis ir saistīts ar vardarbīgiem noziegumiem, asinsizliešanu un traģiskumu, tāpēc Agamemnona dzimta un tās tēli ir piemēroti, lai sengrieķu autori atkal un atkal radītu traģiskus stāstus par notikumiem šajā ģimenē.

1.1. Agamemnona dzimta

Kā jau iepriekš minēts, sengrieķu traģēdijas visbiežāk ir ģimenes traģēdijas. Piemēram, Aishila traģēdijā *Agamemnon*, autors piemin jau notikušu bērna (Ifigēnijas) upurēšanu, atspoguļo laulātā (Agamemnona) nogalināšanu un atklāj bērnu plānus noslepkavot māti (Klitaimnēstru). Šis uzsvars uz vardarbību ģimenē ir raksturīgs sengrieķu traģēdijai un izriet no ģimenes lielās nozīmes grieķu dzīvē.²⁶ Braiens Vikers (*Brian Vickers*) norāda, ka *vissmagākie noziegumi grieķiem bija tie, kuri tika vērsti pret ģimenes eksistences pašiem pamatiem: paricīds, matricīds, bērnu asinsizliešana un incests.*²⁷ Agamemnona dzimtas vēsture ir aptraipīta ar daudziem no šiem noziegumiem, tāpēc Agamemnona un viņa ģimenes traģisko likteni bieži izmantojuši sengrieķu dramaturgi, lai, izmantojot dažādas variācijas par jau zināmajiem mītiem un to tēliem, radītu traģēdijas.

Aishils traģēdijā *Oresteja* atspoguļo mītu par senās dzimtas traģēdiju – par Atreja nama asiņaino lāstu. Konflikts sākās starp diviem Pelopa dēliem, Atreju un Tiestu, kuri savā starpā nevarēja sadalīt varu Argosā. Tomēr Atrejs kļuva par valdnieku un izraidīja no pilsētas savu brāli Tiestu. Kad Atrejs uzzināja, ka Tiests slepus ir ticis ar viņa sievu Aeropu, viņš atriebās savam brālim. Uzaicinājis viņu ierasties savā namā uz vakariņām. Atrejs nogalināja divus Tiesta bērnus un pasniedza viņu miesu brālim vakariņās. Pēc tam, kad Tiests bija pabeidzis vakariņot, Atrejs parādīja brālim viņa bērnu asiņainas galvas un pārējās ķermeņa daļas.

²⁵ Dr. Thompson D., *Greek Drama Study Guide* [online, cited: 22.05.2014]. Available: <http://novaonline.nvcc.edu/eli/eng251/agamemguide.html>

²⁶ Dr. Thompson D., *Greek Drama Study Guide* [online, cited: 22.05.2014]. Available: <http://novaonline.nvcc.edu/eli/eng251/agamemguide.html>

²⁷ Vickers, B. *Towards Greek Tragedy: Drama, Myth, Society*. London – New York: Longman Publishing Group, 1979, page 110

Redzot šo drausmīgo skatu, Tiests nolādēja Atreju un viņa pēcnācējus. Atreja dēli ir Agamemnoni un Menelājs.²⁸

Agamemnoni bija grieķu karavadonis Trojas karā, Argosas jeb Mikēnu valdnieka Atreja un Aeropas dēls, Menelāja brālis. Tieši Menelāja dēļ, Agamemnoni iesaistījās Trojas karā, lai atgūtu brālim nolaupīto sievu. Kā vēsta mīts, Agamemnoni esot nogalinājis Klitaimnēstras pirmo vīru – Tantalu – un viņu kopīgos bērnus. Dioskūri, Klitaimnēstras brāļi, piespieduši Agamemnonu precēt Klitaimnēstru. Laulībā ar Klitaimnēstru, Agamemnonam bija četri bērni – Ifigēnija, Orests, Elektra un Hērīsothemīda. Agamemnona dzimtas liktenis un negaidītie pavērsieni tiek atspoguļoti viscaur Homēra eposā *Īliada* un daudzās sengrieķu dramaturgu traģēdijās.²⁹ Papildus klasiskie avoti, kuros tiek pieminēti Agamemnoni un viņa dzimta, ir Homēra *Odiseja*, Higīnija *Fabulas* un Ovīdija *Metamorfozes*.³⁰

Atreja nams sengrieķu traģēdijās visvairāk saistās ar slepkavībām, ko izraisa Agamemnona atgriešanās mājās. Lāsts, kas uzlikts Atreja pēcnācējiem, iespaido visu viņa pēcnācēju likteni, it sevišķi vardarbība izpaužas Agamemnona dzimtā:

1. Agamemnoni upurē savu meitu Ifigēniju;
2. Klitaimnēstra noslepkavo savu vīru Agamemnonu;
3. Orests, Agamemnona dēls, nogalina savu māti Klitaimnēstru.³¹

Kad Trojas valdnieka dēls Parīds nolaupīja Menelāja sievu Helenu, Agamemnoni sapulcēja varoņus, lai dotos uz Troju atgūt brāļa sievu. Grieķu karaspēks nelabvēlīgu vēju dēļ tika aizturēts Aulīdā un, lai panāktu grieķu tālāko virzību uz Troju, Agamemnonam vajadzēja upurēt savu meitu Artemīdai. Mīts par Ifigēnijas upurēšanu nav pieminēts Homēra *Īliadā*, vissenākās liecības par šo notikumu ir saglabājušās vienā no *Episkā Cikla* poēmām. Eiripīds savā traģēdijā *Ifigēnija Aulīdā* raksta, ka Agamemnoni uzaicina Ifigēniju uz Aulīdu, par iegāni šim uzaicinājumam minot kāzas ar Ahilleju. Šī izvēle Agamemnonam bija sevišķi smaga – izbojāt karagājieni pret Troju vai morāli sagraut sevi, nogalinot savu bērnu.³² Agamemnoni izvēlējās upurēt meitu, bet, kā jau tika minēts³³, sengrieķu traģēdiju piedāvātās versijas par Ifigēnijas likteni nonāk pat pretrunās.

Pārņākot no ilgās prombūtnes Trojas karā, Agamemnoni vēlas atgūt varu savā pilsētā un namā, kuru viņa prombūtnes laikā pārvaldīja sieva Klitaimnēstra. Agamemnonam nezina,

²⁸ Dr. Thompson D., *Greek Drama Study Guide* [online, cited: 22.05.2014]. Available: <http://novaonline.nvcc.edu/eli/eng251/agemguide.html>

²⁹ Aishils *Oresteja*, Eiripīds *Ifigēnija Aulīdā*, *Hekuba*, *Orests*, *Ifigēnija Tauru zemē*, Sofokls *Elektra*

³⁰ Roman L., Roman M. *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*. New York: *Facts On File*, 2010, page 29

³¹ Dr. Thompson D., *Greek Drama Study Guide* [online, cited: 22.05.2014]. Available: <http://novaonline.nvcc.edu/eli/eng251/agemguide.html>

³² Roman L., Roman M. *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*. New York: *Facts On File*, 2010, page 29

³³ Skat. 1.nod.

Klitaimnēstra ilgi plānoja vīra slepkavību, lai atriebtu viņu kopīgās meitas Ifigēnijas upurēšanu.³⁴ Pēc tam, kad Agamemnonš bija devies uz Troju, Klitaimnēstra padarīja Aigistu, izdzīvojušo Tiesta dēlu, par savu mīļāko. Iespējams, ka tieši tēvu naidš pamudināja Aigistu savaldzināt Klitaimnēstru. Kad Agamemnonš atgriezās Argosā, Aigists un Klitaimnēstra nogalināja viņu. Aishilš raksta, ka Klitaimnēstra pati nogalinājusi Agamemnonu, sapinot viņu tīklā un noslīcinot vannā. Savukārt Homērs *Odisejā* vairāk akcentē tieši Aigista darbības.³⁵ Klitaimnēstrai turpmāk nākas baidīties no viņas bērnu, Oresta un Elektras, asinsatriebības.³⁶

Pēc vairākiem gadiem Orestš atgriežas dzimtajās tēva mājās un atriebj Agamemnona slepkavību, nogalinot Aigistu un Klitaimnēstru. Tragēdijās Orestam palīdz viņa māsa Elektra, taču Homērs raksta, ka Orestš esot bijis vienīgais atriebējs. Pēc mātes noslepkavošanas, Aishilā *Orestejā* un Eiripīda *Elektrā* Orestu vajā Fūrijas, taču Sofoklš savā tragēdijā *Elektra* un Homērs šādu notikumu neatspoguļo.³⁷ Fūrijas izseko un moka Orestu, jo viņš atrieba mātes izdarīto noziegumu ar citu – vēl smagāku. Fūrijas ir mītiskas asinsatriebības likuma sargātājas, un vislielākais pārkāpums ir matricīds, jo visciešākā asins saikne ir starp māti un bērnu. Orestš, meklējot atbrīvošanu no savas vainas, dodas pie Apollona, kurš ierosina lūgt palīdzību Atēnai. Gudrības dieviete ir labvēlīga Orestam, jo pati nav dzimusi no mātes, bet gan no tēva Zevas galvas. Atēna sarīko balsošanu, par tiesnešiem pieaicinot atēniešus, lai tie izlemtu, kas ir smagāks noziegums – mātes asiņu izliešana vai laulātā nogalināšana. Par labu Orestam, Apollons min faktu, ka māte ir tikai bērna iznēsātāja un ka bērns patiesībā ir saistīts tikai ar tēvu. Tas nozīmē, ka matricīds nav asinsnoziegums. Tiesneši nobalso par labu Orestam, tādējādi attaisnojot viņa rīcību.³⁸

Visi sengrieķu tragēdiju autori – Aishilš, Sofoklš un Eiripīds – savos darbos iztirzā Agamemnona dzimtas likteni, meklējot taisnību un pamatojumus izdarītajiem noziegumiem. Senajā Grieķijā pastāvēja uzskats, ka slepkavību var atmaksāt tikai ar slepkavību, to pieprasīja gods.³⁹ Atreja namu vienmēr ir apņēmusi tragēdijas aura, turpinoties cauri paaudzēm, līdz pat Orestam, ar kuru izbeidzas šai dzimtai uzliktā lāsta darbība.

³⁴ McCoskey D.E., Zakin E. *Bound by the City. Greek Tragedy, Sexual Difference, and the Formation of the Polis*. New York: SUNY Press, 2009, page 13

³⁵ Roman L., Roman M. *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*. New York: Facts On File, 2010, page 119

³⁶ McCoskey D.E., Zakin E. *Bound by the City. Greek Tragedy, Sexual Difference, and the Formation of the Polis*. New York: SUNY Press, 2009, page 13

³⁷ Roman L., Roman M. *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*. New York: Facts On File, 2010, page 119

³⁸ Dr. Thompson D., *Greek Drama Study Guide* [online, cited: 22.05.2014]. Available: <http://novaonline.nvcc.edu/eli/eng251/agamemguide.html>

³⁹ *Summary and Analysis: Greek Mythology. The Tragic Dynasties — Mycenae: The House Of Atreus* [online, cited: 22.05.2014]. Available: <http://www.cliffsnotes.com/literature/m/mythology/summary-and-analysis-greek-mythology/the-tragic-dynasties-8212-mycenae-the-house-of-atreus>

2. VECĀKI UN BĒRNI

Aristotelis savā darbā *Nīkomaha ētika* ir rakstījis, ka *vecāki mīl bērnus kā kaut ko savu, bērni – vecākus, jo viņi ir daļa no vecākiem*⁴⁰, taču realitātē ne vienmēr tas tā notiek, bieži vien šajās attiecībās rodas dažādas problēmsituācijas, kas veicina neiecietību, nicināšanu un pat naidu vienam pret otru. Aristotelis ir veiksmīgi noformulējis arī labu vecāku-bērnu attiecību pamatnostādni – *ja bērni saņem no vecākiem to, kas viņiem pienākas no vecākiem, un tāpat arī vecāki — no bērniem, tad šāda draudzība ir noturīga un tāda, kādai tai pienākas būt*⁴¹. Tātad – veiksmīgas attiecības starp ģimenes locekļiem iespējamas tikai tad, ja gan bērnu, gan vecāku attieksme vienam pret otru ir cieņas pilna un atbilstoša morāles normām. Ja no kādas puses šī attieksme kļūst negatīva, zūd cieņa vai tiek nodarīts kaitējums, mainās arī otras puses izturēšanās un uzvedība. Ja vecāki nodarīs kaitējumu bērniem, tad bērnu attieksme pret saviem radītājiem vairs nebūs tik pozitīva, un otrādi. Tieši šīs novirzes no normālām ģimenes attiecībām ir viens no izmantotākajiem sižetiem sengrieķu traģēdijās, kurās šīs ģimeniskās attiecības un problēmas tiek atspoguļotas atkal un atkal.

Agamemnona dzimtā, kuras likteni un negaidītos pavērsienus traģēdijās atspoguļojuši gan Sofokls, gan Aishils, gan Eiripīds, bērnu un vecāku attiecības visbiežāk ir komplicētas un neraksturīgas standarta ģimenei, kurā valda miers, saticība un mīlestība. Par nozīmīgāko tēva tēlu Agamemnona dzimtā var uzskatīt pašu Agamemnonu, par sievietes tēlu mātes lomā – Agamemnona sievu Klitaimnēstru. Kā jau darba teorētiskajā daļā tika minēts⁴², Agamemnonam un Klitaimnēstrai bija četri bērni – Ifigēnija, Orests, Elektra un Hērīsosemīda. Katram no šiem bērniem ir savādāka attieksme pret māti un tēvu, un arī vecāki pret katru no bērniem izjūt atšķirīgas jūtas un līdz ar to savstarpējās attiecības ģimenē ir dažādas.

ὦ παῖ, πέφυκας πατέρα σὸν στέργειν ἀεί:

ἔστιν δὲ καὶ τόδ': οἱ μὲν εἰσιν ἀρσένων,

οἱ δ' αὖ φιλοῦσι μητέρας μᾶλλον πατρός. (Eur. El. 1102-1104)

Bērns, tev daba likusi tavu tēvu vienmēr mīlēt,

Ir tā, ka daži tēvam ir (pieķeras),

Bet citi atkal mīl māti vairāk par tēvu.

Ikvienam bērnam kāds no vecākiem ir tuvāks un dārgāks, viens vairāk ir pieķēries mātei, savukārt cits – tēvam. Arī Agamemnona dzimtā visiem bērniem nav vienlīdzīgi labas

⁴⁰ Aristotelis. *Nīkomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: *Zvaigzne*, 1985, 175.lpp.

⁴¹ Aristotelis. *Nīkomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: *Zvaigzne*, 1985, 168.lpp.

⁴² Skat. apakšnodaļu 1.1.

vai sliktas attiecības ar katru no vecākiem, Orests un Elektra vairāk izjūt cieņu pret savu tēvu, bet Ifigēnijai mīļāka ir māte Klitaimnēstra, lai gan meita pakļaujas arī tēvam un viņa pavēlēm. Agamemnona un Klitaimnēstras meitu Hērīotemīdu sengrieķu autori savās traģēdijās pieminējuši ļoti maz, šis tēls parādās vienīgi Sofokla traģēdijā *Elektra*, tāpēc grūti spriest par Hērīotemīdas attiecībām ar vecākiem. Sofokls Hērīotemīdu ir attēlojis kā neitrālu tēlu, kam šķietami ar abiem vecākiem ir līdzvērtīgas attiecības, taču var uzskatīt, ka arī šis bērns ir vairāk lojāls mātei, nevis tēvam, jo neatbalsta to, ka Klitaimnēstrai jāsaņem sods par tēva noslepkavošanu. Mātes un bērna attiecībās detalizētāk tiks aplūkotas apakšnodaļā „Māte un bērns”.

Eiripīds savā traģēdijā *Ifigēnija Aulīdā* norāda, ka labi vecāki ir tādi, kas rūpējas un saudzē savus bērnus:

καλῶς δ' ἔχουσι, φείδεσθαι τέκνων. (Eur. IA. 403)

Labi ir tie, kas saudzē bērnus.

No šī autora uzstādījuma var secināt, ka Agamemnona un arī Klitaimnēstra nav dēvējami par labiem vecākiem, jo neviens no abiem savus bērnus nesaudzēja. Agamemnona upurēja savu meitu Ifigēniju grieķu uzvaras labā, savukārt Klitaimnēstra, lai gan nevienu no saviem bērniem nenogalināja, taču nerūpējās par tiem un izturējās pavirši, vairāk uzmanības veltot sev un sava mīļākā Aigista iegribu izpildīšanai.

Aristotelis *Nīkomaha ētikā* ir teicis, ka *vecāki vairāk apzinās, ka bērni nāk no viņiem, nekā bērni saprot, ka viņi nāk no vecākiem, ciešāka ir saite starp radītāju un radīto nekā otrādi – starp radīto un radītāju*⁴³. Filozofs arī spējis pamatot, kāpēc vecāku pieķeršanās bērniem ir stiprāka nekā bērnu pieķeršanās vecākiem, saistot to ar faktu, ka vecāki savus bērnus iemīl uzreiz pēc to dzimšanas, savukārt bērnu mīlestība veidojas līdz ar apziņas rašanos. Un tieši mātes ir tās, kas pirmās nonāk tiešā kontaktā ar savu tikko dzimušo bērnu, tāpēc viņas bērnus mīl vairāk.⁴⁴ Šis Aristoteļa uzstādījums izpaužas gandrīz katrā traģēdijā – mātes atceras un gaužas par dzemdību sāpēm un grūto audzināšanas procesu, kādu tās piedzīvojušas.

δεινὸν τὸ τίκτειν καὶ φέρει φίλτρον μέγα

παῶσιν τε κοινὸν ὥσθ' ὑπερκάμνειν τέκνων. (Eur. IA. 917-918)

Grūti dzemdēt un liela burvestība,

⁴³ Aristotelis. *Nīkomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: Zvaigzne, 1985, 175.lpp.

⁴⁴ Aristotelis. *Nīkomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: Zvaigzne, 1985, 175.lpp.

Kas visām kopīga, liek ciest bērnu labā.

Mātes stāstītais par mokām, ko tā pārcietusi, bērnam dzimstot un pēc tam to auklējot, apliecina to, ko teicis Aristotelis – ka vecāki, it sevišķi mātes, vairāk apzinās, ka bērni nākuši no viņiem. Līdz ar to, arī mātes (vai tēva) attieksme un mīlestība pret bērnu ir ciešāka, nekā bērnam pret saviem vecākiem. Tas pierādās arī traģēdiju tekstos, piemēram, Klitaimnēstra aizliedz Aigistam nogalināt Elektru, kas norāda uz to, ka māte nevēlas pieļaut sava bērna nāvi, savukārt Orests spēj nogalināt savu māti.

Aristotelis raksta, ka *bērnus vairāk mīl mātes, jo bērnu radīšana ir saistīta ar grūtībām un viņas vairāk apzinās bērnus kā savus*⁴⁵. Tomēr, neraugoties uz Aristoteļa teikto, sengrieķu dramaturgi akcentē arī tēva lomu bērna radīšanā. Ne tikai mātes tiek uzskatītas par bērnu radītājām, Senajā Grieķijā tikpat liela nozīme tiek piešķirta arī tēvam, lai gan tieši sieviete ir tā, kas pārcieš dzemdību sāpes un rūpējas par bērnu, līdz tas izaug.

οὐκ ἔστι μήτηρ ἢ κεκλημένον τέκνον

τοκεύς, τροφός δὲ κύματος νεοσπόρου. (Aesh. Eum. 658-689)

Māte nav dēvējama par bērnu

Vecāku, bet par jauniesēta embrija barotāju.

ὦ συγκασιγνήτη τε κάκ ταύτοῦ πατρός

Ἀγαμέμνωνος γεγῶσα. (Eur. IT. 800-801)

Māsa, no tā paša tēva

Agamemnona dzimusī.

Par tēva nozīmīgumu raksta visi sengrieķu traģēdiju autori, Aishils pat norāda, ka māte nemaz nav dēvējama par bērna vecāku, bet gan tikai par augļa iznēsātāju un barotāju. Pēc šiem izteicieniem var secināt, ka sengrieķu ģimenēs lielākā loma ģimenē bija tēvam un raksturīgs patriarhāts, māte bija tikai bērnu iznēsātāja un audzinātāja. Iespējams tādēļ, ka tēvam tika piešķirta tik liela nozīme, bērni bija lojālāki un vairāk iemīļojuši tieši viņu, nevis māti. Orests, uzrunājot savu māsu Ifigēniju, pat saka, ka viņa dzimusi no tā paša tēva, kas gan ir diezgan nelogisks izteikums, taču šādi Orests viennozīmīgi izrāda cieņu Agamemnonam, akcentējot to, ka tieši viņš ir bērnu radītājs, nevis māte. Vairāk par tēva lomu ģimenē un attiecībām ar bērniem aprakstīts apakšnodaļā „Tēvs un bērns”.

⁴⁵ Aristotelis. *Nīkomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: Zvaigzne, 1985, 189.lpp.

Gluži tāpat kā visās Senās Grieķijas ģimenēs, arī Agamemnona dzimtā noteicošais ir vīrietis, sākotnēji tas ir pats Agamemmons, bet pēc viņa nāves saimnieka lomā Agamemnona īpašumos pārņem Klitaimnēstras mīļākais, Aigists. Visās traģēdijās Klitaimnēstras tēls ir mazāk nozīmīgs par vīrieša tēlu, izņēmums ir Aishila *Oresteja*. Aishils savos darbos ir ieviesis nozīmīgu sengrieķu traģēdijas žanra jauninājumu, kurā Aigists vairs nav galvenais tēls un dominē Klitaimnēstra. Aishila Klitaimnēstra ir pārsteidzoši spēcīgs tēls, sieviete, kas sevī iemieso vīrietim raksturīgās īpašības un sagrauj līdz šim valdošo kārtību. Arī Sofokla un Eiripīda traģēdijās Klitaimnēstra ir viens no galvenajiem tēliem, taču tam nepiemīt tāda grandiozitāte un cēlums, kādu tam piešķīris Aishils.⁴⁶ Tieši dažādo tēlu interpretāciju dēļ, attiecības starp bērniem un vecākiem Agamemnona dzimtā ir daudzveidīgas un piesātinātas ar emocijām.

Par bērnu un vecāku attiecībām ļoti daudz ir rakstījis Aristotelis, viņš ne tikai ir raksturojis attiecības ģimenē un savstarpējo pieķeršanos, bet arī noformulējis, kādai ir jābūt bērnu attieksmei pret vecākiem. *Nīkomaha ētikā* teikts, ka *godu vecākiem vajag parādīt līdzīgi kā dieviem, taču ne jau jebkuru; tāpat ne jau vienu un to pašu tēvam un mātei, arī ne tādu godu kā gudrajam vai stratēgam, bet tēvam tādu, kāds tēvam pienākas, un mātei tādu, kāds mātei pienākas*⁴⁷. Bērniem ir jāciena savi vecāki kaut vai tikai par to, ka viņi ir pamats bērnu esībai.⁴⁸ Taču realitātē šis Aristoteļa uzstādījums ne vienmēr ir paties. Bieži vien, kā tas vērojams Agamemnona dzimtā, bērni aizmirst, ka jābūt pateicīgiem saviem vecākiem par to, ka tie dāvājuši viņiem dzīvību. Viņu mīlestības jūtas un vecāku godāšanu aptumšo naids, kas radies vecāku neadekvātās rīcības dēļ. Turpmākajās apakšnodaļās sīkāk tiks apskatītas Agamemnona dzimtas bērnu attiecības ar māti, tēvu un patēvu.

2.1. Māte un bērns

Mātes un bērna attiecības ir īpašas, kā mūsdienās, tā arī antīkajā pasaulē, saikne starp māti un bērniem tiek uzsvērta gandrīz ikvienā literārajā darbā. Šīm attiecībām vajadzētu būt papildītām ar mīlestību, rūpēm un sapratni, taču, ja tā nav, cilvēks, kas neizjūt pietiekami spēcīgu mīlestību pret savu tuvāko, ir piemērots tēls, par ko traģēdiju autoriem vēstīt savos darbos. Māte, kas nemīl savu bērnu, vai bērns, kas nemīl savu māti, ir pietiekami traģiski tēli,

⁴⁶ Roman L., *Roman M. Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*. New York: *Facts On File*, 2010, page 119

⁴⁷ Aristotelis. *Nīkomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: *Zvaigzne*, 1985, 183.lpp.

⁴⁸ Aristotelis. *Nīkomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: *Zvaigzne*, 1985., 176.lpp.

lai ar to palīdzību traģēdiju autori spētu izraisīt līdzjūtību un bailes skatītājos, kas, kā jau iepriekš tika minēts, ir galvenais priekšnosacījums veiksmīgas traģēdijas izveidē.⁴⁹

Gandrīz katrā sengrieķu traģēdijā tiek attēlotas kādas mātes un bērna attiecības, taču tieši no Agamemnona dzimtas vienīgais plašāk izmantotais mātes tēls ir Klitaimnēstra (*Κλυταιμνήστρα*), Agamemnona sieva. Klitaimnēstras jūtas pret bērniem un mātišķumu nav iespējams vērtēt viennozīmīgi, jo pret katru bērnu šīs jūtas atklājas un izpaužas savādāk. Citus māšu tēlus, kas nāktu no Agamemnona dzimtas, sengrieķu traģēdiju autori savos darbos nav izmantojuši gandrīz nemaz, tikai piesaukuši, lai norādītu tēlu ģenealoģisko izcelsmi. Klitaimnēstras tēls sengrieķu traģēdijās vairāk tiek attēlots kā negatīvais, traģiskais tēls, kuram trūkst mātišķu jūtu un mīlestības pret saviem bērniem. Šķiet, ka šai sievietei no visiem saviem bērniem, kas radīti laulībā ar Agamemnonu, dārga ir tikai Ifigēnija (*Ιφιγένεια*), kas, kā vēsta Eiripīda traģēdija *Ifigēnija Aulīdā*, tika ziedota dievei Artemīdai, lai nodrošinātu sengrieķu karaspēka uzvaru Trojas karā. Visu trīs sengrieķu traģēdiju autoru darbos var saskaņot norādes uz to, ka Ifigēnija Klitaimnēstrai ir bijusi mīļākais bērns.

ἐξῆς κάθησο δεῦρό μου ποδός, τέκνον:
πρὸς μητέρ', Ἰφιγένεια, μακαρίαν δέ με
ξέναισι ταῖσδε πλησία σταθειῖσα δός. (Eur. IA. 627-629)

Vienu pēc otras šurp pie manis liec pēdas, meit,
Pie mātes cieši līdzās stāvoša, Ifigēnija,
Manu laimi šīm svešajām parādi.

Šis citāts atklāj to, cik ļoti Klitaimnēstra lepojas ar savu meitu Ifigēniju. Tiek pateikts, ka Klitaimnēstra meitu uzskata par savu laimi (*μακαρία*), kas norāda uz mātes patieso mīlestību pret savu bērnu. Ne tikai lepnums pārņem māti, kad meita tai soļo cieši līdzās, bet tā arī vēlas, lai citas sievas pamana to, ka viņa ir Ifigēnijas māte, tādējādi vēloties izraisīt citās sievietēs skaudību.

Kā viena no galvenajām mātes funkcijām tiek uzskatīta bērnu piedzemdēšana, izaudzināšana un meitu izprecināšana. Arī Klitaimnēstra saka, ka mātei pašai sava meita ir jāizdod pie vīra.

καλὸν τεκοῦσαν τὰμὰ μ' ἐκδοῦναι τέκνα. (Eur. IA. 736)

Ir labi mātei izdot laulībā savu meitu.

⁴⁹ Aristotelis. *Poētika*, tulk. Ģiezens A. Rīga: *Jāņa Rozes apgāds*, 2008, 52.lpp.

Ne tikai šajā tragēdijā, bet arī vairākās citās sengrieķu autoru tragēdijās⁵⁰, tiek akcentēts, ka mātes galvenais uzdevums ir meitu izprecināšana, ar ko arī mātes pienākumi pret meitu izbeidzas un rūpes tiek nodotas jaunajam vīram. Visspilgtāk mātes un meitas ciešās attiecības atklājas Eiripīda *Alkestīdā*, kurā Alkestīda, gatavodamās mirt, visvairāk pārdzīvo tieši to, ka nevarēs izprecināt savu meitu un būt klāt dzemdībās (*οὐ γάρ σε μήτηρ οὔτε νυμφεύσει ποτὲ // οὔτ' ἐν τόκοισι σοῖσι θαρσυνεῖ* (Eur. Alc. 317-318)). Acīmredzot Senajā Grieķijā meitas izdošana pie vīra mātēm bija īpašs brīdis, kas iezīmēja to, ka mātes audzināšanas darbs ir beidzies un meita vairs nav atkarīga no savas mātes.

Atšķirībā no Ifigēnijas, otru Klitaimnēstras meitu, Elektru (*Ηλέκτρα*), nevar uzskatīt par mātes iemīļoto bērnu. Pēc Ifigēnijas tragiskās nāves, Klitaimnēstras attieksme pret vīru un pārējiem bērniem krasi izmainījās, viņa ne tikai nogalināja savu vīru Agamemnonu, bet līdz ar vīra nāvi arī pret bērniem sāka izturēties nežēlīgi. Elektra no mātes rīcības cieta visvairāk, kā vēsta Aishils savā tragēdijā *Ziedotājas*, Elektra tika padarīta par verdzeni pašas mājās, savukārt Eiripīds raksta, ka Klitaimnēstra meitu esot aizsūtījusi dzīvot pie kāda zemnieka. Elektra vairāk mīlēja tēvu nekā māti, un ļoti pārdzīvoja viņa nāvi. Klitaimnēstra nespēja paciest šo meitas sērošanu, tāpēc Elektra kļuva mātei nevēlama. Kā vēsta Aishils, Klitaimnēstra kopā ar savu iemīļoto Aigistu (*Αἰγισθος*) aizliedza Elektrai visu, gan doties ārpus pils, gan sarunāties ar pilsētniekiem un pat vaimanāt par tēva nežēlīgo nāvi. Elektras un Klitaimnēstras attiecības vairāk atklāj tieši Elektras monologi, kuros viņa nosoda savu māti un izsakās negatīvi par viņas rīcību gan pret brāli Orestu, kuram mātes dēļ nācies pamest pilsētu, gan pret tēvu Agamemnonu, gan pret sevi pašu un savu likteni, esot verdzenes lomā tēva mājās. Elektras tēls sengrieķu tragēdijās atklāj ciešanas, ar kādām sastopas bērns, kuru māte nemīl un nesaudzē, bet nicina un pat ienīst. Arī pati meita pret Klitaimnēstru nekādas mīlestības jūtas nelolo, jo tieši māte ir tā, kas atņēmusi viņai visu, kas dārgs – viņa nogalināja Elektras mīļoto tēvu Agamemnonu, viņas brālis Orests (*Ορέστης*) bija spiests pamest dzimto pilsētu Argosu (*Ἄργος*), lai māte viņu nenogalinātu. Klitaimnēstra ir izpostījusi visu Elektras ģimeni un pazudinājusi tos, kurus meitene mīl, tāpēc meitenes naidīgums pret māti ir pamatots un viņas dusmas neremdināmas.

τεκοῦσα γὰρ μ' ἔρριψας ἐς τὸ δυστυχές. (Aesh. Lib. 913)

Mani tu dzemdējusi un ieģrūdusi postā.

⁵⁰ Eiripīda *Alkestīda*, *Ifigēnija Aulīdā* u.c.

Atklātā sarunā ar māti, Elektra viņai pārmet, ka, būdama māte, Klitaimnēstra savu miesīgo bērnu, Elektru, ir iegrūdusi postā, liekot vergot savās dzimtajās mājās, kurās, kamēr tēvs bija dzīvs, viņa bija saimniece. Elektra ar šiem vārdiem vedina Klitaimnēstru uz pārdomām – vai tiešām māte spētu tā izrīkoties ar savu bērnu. Taču tas, ka māte tiešām to ir nodarījusi savai meitai, mudina Elektru turpināt šo sarunu un pārnest mātei par viņas attieksmi pret saviem bērniem un vīru.

μήτηρ καλεῖται, μητρι δ' οὐδὲν ἐξισοῖ. (Sof. El. 1194)

Māte viņa tiek saukta, bet nav līdzīga nevienai mātei.

Ar šiem vārdiem Elektra norāda to, ka neviena māte, kas rīkojusies tā, kā Klitaimnēstra, nav pelnījusi, lai viņu dēvē par māti. Klitaimnēstra par māti tiek saukta tikai tāpēc, ka devusi dzīvību saviem bērniem. Šo sakot, Elektra atklāj savas domas par Klitaimnēstru, akcentējot, ka neviena māte tā nedrīkst izturēties pret saviem bērniem un, ja kāda tomēr rīkojas līdzīgi Klitaimnēstrai, tad tā par māti saucas tikai vārda pēc.

καί σ' ἔγωγε δεσπότην

ἢ μητέρ' οὐκ ἔλασσον εἰς ἡμᾶς νέμω,

ἢ ζῶ βίον μοχθηρόν, ἔκ τε σοῦ κακοῖς

πολλοῖς ἀεὶ ξυνοῦσα τοῦ τε συννόμου: (Sof. El. 597-600)

Es domāju, ka tu man ne mazāk

Saimniece kā māte esi,

Nožēlojamo dzīvi, ko dzīvoju, tu daudziem

Ļaunumiem vienmēr regulāri esi piepildījusi.

Uzrunājot māti, Elektra viņai pasaka, ka uzskata Klitaimnēstru par savu saimneci, kurai viņa ir padota un nebaidās pateikt, ka tieši māte ir padarījusi viņas dzīvi nožēlojamu ar savām darbībām. Šie Klitaimnēstrai adresētie Elektras vārdi vieš traģēdijas skatītājos un arī mūsdienu lasītājos žēlumu pret meiteni, kurai tik daudz kas jāpārcieš mātes negatīvās attieksmes dēļ. Elektras teiktajā jaušamas sāpes un emocionāls pārdzīvojums, pie kā vainojama ir Klitaimnēstras aukstasinība un mātišķo jūtu trūkums pret meitu, kas meitenei liek teikt, ka viņas dzīve ir bezjēdzīga, nelaimīga (*μοχθηρός*). Elektra arī saprot, ka viņas dzīvē nekas nemainīsies un viņa paliks par verdzeni, kamēr vien tēva namā valdīs māte un tās mīļākais Aigists, tāpēc meitenes vienīgā cerība uz labāku dzīvi ir brālis Orests, par kura likteni viņai nekas nav zināms.

Tieši ar savu dēlu, Elektras brāli Orestu, Klitaimnēstrai ir viskomplicētākās attiecības. Viņš ir vienīgais, no kura Klitaimnēstra baidās, jo tikai Orests var atriebt sava tēva Agamemnona nāvi. Klitaimnēstras bailes arī piepildās, kad Orests atgriežas no trimdas dzimtajā Argosā, lai izrēķinātos ar tēva slepkavām. Oresta attieksme pret māti ir nicinoša, līdzīgi kā Elektra, viņš Klitaimnēstru neuzskata par savu māti, bet gan nosoda viņas nodarījumu tēvam un māsas paverdzināšanu. Lai atriebtu tēva noslepkavošanu, dēls ir gatavs nogalināt savu māti un viņas mīļāko, neizjūtot ne mazākos pārmērumus, jo viņa aizstāvis, Apollons, atbalsta šādu rīcību.

*ἦτις δ' ἐπ' ἀνδρὶ τοῦτ' ἐμήσατο στύγος,
ἐξ οὗ τέκνων ἦνεγχε' ὑπὸ ζώνην βάρους,
φίλον τέως, νῦν δ' ἐχθρόν, ὡς φαίνει, κακόν,
τί σοι δοκεῖ; μύραινά γ' εἶτ' ἔχιδν' ἔφθ
σῆπειν θιγοῦσ' ἄν ἄλλον οὐ δεδηγμένον
τόλμης ἕκατι κακδίκου φρονήματος. (Aesh. Lib. 991-996)*

Tā, kas pret vīru šādu naidu izplānoja,
No kura bērnu svaru nēsāja zem krūtīm,
Līdz šim dārga, tagad nīstama, kā izskatās.
Kā tev liekās? Jūras čūska vai odze kļuvusi,
Ja kādam pieskarsies bez dzēliena, tas sapūs
No uzdrīkstēšanās un prāta netaisnības.

Šādus skarbus vārdus Orests velta savai mātei, atklāti pasakot, ka bērnu acīs viņa ir nīstama. Dēls arī pamato sava naida iemeslu – tēva nogalināšanu, sakot, ka līdz tēva nāves brīdim, māte bērniem esot bijusi mīļa un dārga, bet, pēc nežēlīgās slepkavības, bērni vairs nespēj izjust mīlestību pret savu māti un piedot viņas nodevīgo rīcību. Klitaimnēstra tiek nodēvēta par čūsku, kas saindē cilvēkus pat bez dzēliena, tikai pieskaroties vien. Šis fragments atklāj Oresta pārdzīvojumu un dvēseles mokas, kādas tas pārdzīvo, uzzinot par tēva nāvi, un dusmas, kādas viņš izjūt pret māti, kuras dēļ viņa mīļotais tēvs ir miris. Orests, vēlēdamies atriebties par tēva nāvi, ne tikai velta asus vārdus savai mātei, bet ir spējīgs viņu pat nogalināt.

οὐδὲν σεβίζη γενεθλίου ἀράς, τέκνον; (Aesh. Lib. 912)

Vai tu nebīsties no vecāku lāstiem, bērns?

κτενεῖν ἔοικας, ᾧ τέκνον, τὴν μητέρα. (Aesh. Lib. 922)

Tu izskaties apņēmies noslepkavot māti, bērns!

Savukārt Klitaimnēstra, sastopoties ar sava dēla atriebības alkām, ar dažādām frāzēm, jautājumiem un izteicieniem, cenšas savā bērņā atmodināt sirdsapziņu un atgādināt, ka viņa, lai vai kāda arī būtu, tomēr ir Oresta miesīgā māte, kura viņu dzemdējusi un audzinājusi. Katrā viņas veltītajā frāzē dēlam viņa atgādina, ka ir tā māte. Klitaimnēstra cenšas arī iebiedēt dēlu, piesaucot vecāku lāstus, kas draud Orestam, ja viņš nodarīs ko ļaunu savai mātei. Taču Oresta domas par to, ka māte ir pelnījusi mirt, viņa nespēj izmainīt, tik neremdināmas ir dēla dusmas, un mātes vārdi tam ir vienaldzīgi.

*ἐπίσχες, ᾧ παῖ, τόνδε δ' αἶδεσαι, τέκνον,
μαστόν, πρὸς ᾧ σὺ πολλὰ δὴ βρίζων ἄμα
οὕλοισιν ἐξήμελξας εὐτραφὲς γάλα.* (Aesh. Lib. 896-898)

Pagaidi, dēls, vai tu necieni, bērns,

Šo krūti, no kuras tu daudz, tai pat laikā iemidzis,

Ar smaganām zīdi sātīgo pienu.

Klitaimnēstra izmanto visus paņēmienu, lai pārliecinātu Orestu viņu nenogalināt, tai skaitā minot šo svarīgo argumentu, ka viņa ir tā, kas dēlu dzemdējusi un zīdījusi, kamēr viņš bijis mazs un nespēcīgs. Klitaimnēstra cer, ka izdosies atmodināt dēlā līdzjūtību un žēlastību, un tādējādi pāries Oresta naids pret māti un zudīs vēlme nogalināt viņu un atriebt tēva noslepkavošanu. Šī Klitaimnēstras pārliecināšana un cenšanās atmodināt dēlā mīlestību un cieņu pret māti ir neveiksmīga, tiesa gan uz īsu brīdi Orests sāk šaubīties, vai viņš ir tiesīgs nogalināt savu māti, bet saņemot dievu atbalstu, viņš gūst pārliecību, ka šis ir pareizais lēmums un mātes nogalināšana ir vienīgais risinājums šai situācijai.

Saprotot, ka dēlu neizdosies pārliecināt, lai viņu nenogalina, Klitaimnēstra secina, ka pati ir radījusi savu slepkavu, un nosauc Orestu par čūsku (*ὄφις*).

οἶ γὰρ τεκοῦσα τόνδ' ὄφιν ἐθρεψάμην. (Aesh. Lib. 928)

Es esmu radījusi šo čūsku.

Ὅφις (čūska) Aishila traģēdijas *Ziedotājas* kontekstā ir visai zīmīga leksēma, jo arī Orests savu māti nosauc par čūsku, tikai vairāk precizējot – par jūras čūsku (*μύραινα*) un

odzi (ἔχιδνα)⁵¹. Savā ziņā Klitaimnēstra un Orests ir līdzīgās situācijās – Klitaimnēstra atriebās vīram par meitas upurēšanu Artemīdai, savukārt Orests atriebjas mātei par tēva nogalināšanu. Iespējams tāpēc, ka Klitaimnēstra saprot, ka viņas dēlam ir tādas pašas tiesības viņu nogalināt, kādas bija viņai noslepkavot savu vīru. Viņa tik ļoti nepārdzīvo par savu gaidāmo nāvi, bet gan sagaida to visnotaļ mierīgi, bez žēlabām un vaimanāšanas. Šķiet, ka Klitaimnēstra ir pieņēmusi savu likteni un ir gatava mirt no dēla rokas:

*δεινὸν τὸ τίκτειν ἐστίν: οὐδὲ γὰρ κακῶς
πάσχοντι μῖσος ὧν τέκη προσγίγνεται. (Sof. El. 770-771)*

Briesmīgs ir mātes prāts, kaut sliktu
Bērni darījuši, naidu viņa pret radītājiem nejūt.

Ar šiem vārdiem Klitaimnēstra atklāj, ka neizjūt naidu pret nevienu no saviem bērniem, pamatojot, ka neviena māte, lai vai kas tai tiktu nodarīts un lai vai kāda būtu bērnu attieksme, nespēj ienīst savus pēcnācējus. Nevienā no sengrieķu traģēdijām Klitaimnēstra pret saviem bērniem neizrāda naidu, lai arī pret Elektru viņa izturas vēsi un vienaldzīgi. Klitaimnēstra neļāva savam mīļākajam Aigistam meitu nogalināt, kas tomēr norāda uz kaut kādām mīlestības jūtām pret viņu. Klitaimnēstra neienīst pat Orestu, kurš atnesīs viņai nāvi, bet līdz pat pēdējam brīdim cenšas dēlu pārliecināt, lai to nedara un saudzē savu māti. Klitaimnēstras attieksmē pret bērniem jaušams dažādu emociju kopums – dusmas, aizvainojums, bailes, taču māte nav spējīga ienīst savas atvases, kurām devusi dzīvību un tos izaudzinājusi. Šeit vēlreiz pierādās Aristoteļa teiktais par to, ka radītājs radītajam ir pieķēries vairāk, nekā radītais radītajam.⁵² Klitaimnēstras jūtas pret bērniem ir tik patiesas, ka viņa spēj piedot bērniem visu, ko tie nodarījuši un teikuši, un turpināt tos mīlēt. Savukārt bērni neizjūt šo saikni ar savu māti tik spēcīgi, tāpēc nespēj aizmirst mātes nodarīto ļaunumu.

Orests neizjūt sirdsapziņas pārmetumus vai pārdzīvojumus par Klitaimnēstras slepkavību, bet priecājas un iedrošina arī Elektru, ka turpmāk viņas dzīve būs labāka bez mātes, kas pastāvīgi ir ierobežojusi savu meitu un ignorējusi viņas gribu un tiesības.

*μηκέτ' ἐκφοβοῦ
μητρῶον ὥς σε λῆμ' ἀτιμάσει ποτέ. (Sof. El. 1427-1428)*

Vairāk nebīsties
Ka māte tavu gribu kādreiz negodās.

⁵¹ Skatīt 20.lpp.

⁵² Aristotelis. *Nikomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: Zvaigzne, 1985, 175.lpp.

Sofokls raksta, ka Orests ne tikai nenožēlo savu nodarījumu, bet arī aicina māsu nesērot par mātes nāvi. Šeit jaušamas Oresta prioritātes – par svarīgāku viņš uzskata savu māsu, kas cietusi no mātes ļaunā prāta, nevis pašu māti. Tāpēc arī matricīds Orestā neizraisa sirdssāpes par viņa nodarījumu mātei, viņš ir gandarīts par savu darbu un saprot, ka ir izglābis māsu no dzīves pavadīšanas verdzībā, kādu Elektrai bija paredzējusi Klitaimnēstra un tās mīļākais. Taču Aishils traģēdijā *Labvēlīgās* atklāj, ka Orests tomēr pārdzīvo par mātes nogalināšanu un meklē palīdzību pie dieviem, lai atbrīvotos no Fūrijām, kas vajā viņu izdarītā nozieguma dēļ.

Sofokls savā traģēdijā *Elektra* nedaudz piemin vēl vienu Klitaimnēstras un Agamemnona bērnu – Hrīsothemīdu (*Χρυσόθεμις*). Tiesa gan, šis tēls konkrētajā traģēdijas sižetā ir maznozīmīgs un citu sengrieķu dramaturgu darbos neparādās nemaz. Sofokla *Elektrā* Hrīsothemīda pēc māte pavēles veic ziedošanas rituālu pie tēva kapa un paziņo Elektrai, ka tur redzējusi brāļa Oresta matu sprogu.

ὥς εἰ τάδ' ἡ τεκοῦσα πεύσεται, πικρὰν

δοκῶ με πεῖραν τήνδε τολμήσειν ἔτι. (Sof. El. 470-471)

Ja šo māte uzzinās, es domāju, ka

Šo mēģinājumu manu rūgti jānožēlo būs.

Hrīsothemīda ir pakļāvusies savai mātei un baidās nostāties pret viņu, jo meitai ir bail par iespējamajām sekām, ja māte uzzinātu par viņas pretošanos. Sofokla *Elektrā* Hrīsothemīdai nav liela nozīme traģēdijas sižetiskajā risinājumā. Ja Elektra un Orests vēlas ko mainīt savā dzīvē un atgūt tēva īpašumus, tad Hrīsothemīda ir samierinājies ar savu likteni un cenšas izdabāt mātei, kā vien var, iespējams, lai nenonāktu tādā pašā situācijā kā Elektra, kurai pat aizliegts iziet no mājas. Hrīsothemīda pakļaujas Klitaimnēstrai ne tikai baidīdamās nonākt mātes nežēlastībā. Izvērtējot Elektras teikto par māsu, var secināt, ka Hrīsothemīda māti patiešām mīl:

ἐμοῦ δὲ πατρὶ πάντα τιμωρομένης

οὔτε ξυνέρδεις τήν τε δρῶσαν ἐκτρέπεις. (Sof. El. 349-350)

Tu man tēvu nepavisam atriebt

Nepalīdzi un mani mēģini atturēt.

Arī, uzzinot par brāļa un māsas sazvērestību, Hrīsothemīda atsakās tajā piedalīties, taču ar prieku uztver to, ka Orests ir ieradies Argosā, un steidzas šo ziņu pavēstīt Elektrai. Hrīsothemīdai gan māte, gan tēvs, gan arī brālis un māsa ir svarīgi, viņa nevēlas sanaidoties ne

ar vienu no saviem tuvākajiem, bet, esot lojāla Klitaimnēstrai, Hērīotemīda bojā attiecības ar pārējiem Agamemnona bērniem.

Analizējot sengrieķu traģēdijās atspoguļotās bērnu attiecības ar māti Klitaimnēstru, var secināt, ka, neraugoties uz dažādajiem apstākļiem, māte tomēr savus bērnus mīl. Pēc Ifigēnijas nāves, mātei ir grūti sadzīvot ar nogalinātā Agamemnona bērniem, viņa domā tikai par sevi un bērni viņai lielākoties ir vienaldzīgi līdz brīdim, kad no tiem ir atkarīgs, vai viņa dzīvos vai mirs. Klitaimnēstra ir attēlota kā divkosīgs tēls, pašlabuma meklētāja, kura par savu mātes statusu un pienākumiem atceras tikai tad, kad vajag pārliecināt bērnus viņu nenogalināt, manipulējot ar viņu jūtām un sirdsapziņu, un atgādinot, ka viņa taču ir tā, kas bērnus dzemdējusi un audzinājusi, tādējādi cenšoties bērnos atmodināt mīlestību pret māti un izlūgties apžēlošanu. Tomēr, neraugoties uz savu atturīgo attieksmi pret bērniem un bērnu naidu pret māti, Klitaimnēstra saviem bērniem ļaunu nevēl, mātišķās jūtas tomēr ir pārākas par visu negatīvo, kas noticis.

2.2. Tēvs un bērns

Pats nozīmīgākais un visvairāk pieminētais tēva tēls Agamemnona dzimtā neapšaubāmi ir pats Agamemnon (Ἀγαμέμνων). Līdzīgi Klitaimnēstrai, arī Agamemnona attiecības ar bērniem ir dažādas, taču pret visiem saviem bērniem tēvs vienmēr ir izrādījis mīlestību un rūpes. Agamemnon bija ne tikai četru bērnu tēvs, bet arī izcils grieķu karavadonis, kurš veda grieķu karaspēku uz Troju un lielākoties neatradās savās mājās Argosā. Agamemnona attiecības un saskarsme ar bērniem traģēdijās netiek atspoguļota tik bagātīgi un bieži kā Klitaimnēstras, jo tieši māte ir tā, kas uzņemas rūpes par bērniem, kamēr tēvs nes slavu visai grieķu tautai. Taču, neskatoties uz niecīgo saskarsmi, kāda šajā gadījumā ir starp Agamemnonu un viņa bērniem, visi četri bērni nenoliedzami tēvu ļoti mīl, kas vairākkārtīgi atklājas gandrīz visās sengrieķu autoru traģēdijās, kurās tiek pieminēta Agamemnona dzimta. Agamemnona prombūtnes dēļ tēva un bērna attiecības visvairāk tiek atspoguļotas tieši ar meitu Ifigēniju, kura pēc tēva uzaicinājuma dodas uz kara lauku kopā ar savu māti Klitaimnēstru. Agamemnona attieksme pret pārējiem bērniem traģēdijās netiek atklāta, jo, uzreiz pēc atgriešanās savā īpašumā Argosā, Agamemnon tiek nogalināts.

Agamemnona un Ifigēnijas attiecības sengrieķu traģēdijās tiek atspoguļotas visvairāk, jo tieši Ifigēnija ir tā, kas dodas pie tēva, kamēr viņš atrodas karagājienā pret Troju. Par Ifigēnijas un Agamemnona tikšanos netālu no Trojas varam lasīt līdz mūsdienām nonākušajās Eiripīda traģēdijās *Ifigēnija Aulīdā* un *Ifigēnija Tauru zemē*. Tajās autors – ar dažādām

emocionāli piesātinātām frāzēm – spējis atklāt šo tēva-bērna abpusējo mīlestību un pieķeršanos, kas mijas ar sāpēm un pārdzīvojumiem.

πρώτη σ' ἐκάλεσα πατέρα καὶ σὺ παῖδ' ἐμέ. (Eur. IA. 1220)

Pirmā es nosaucu tevi par tēti un tu mani par bērnu.

Ifigēnija ir Agamemnona un Klitaimnēstras pirmais bērns, kas vismīļākā ir bijusi gan mātei, gan tēvam. Abi vecāki savu pirmdzimto meitu ir pašaizliedzīgi mīlējuši, tas tiek atklāts visu sengrieķu autoru darbos, kuros tiek vēstīts par Agamemnona dzimtu. Arī pati Ifigēnija tiek atspoguļota kā maiga, pašānīga un krietna meita, kas savus pienākumus pret vecākiem un to teiktos vārdus vērtē augstāk nekā savu dzīvību, un ir gatava darīt jebko, lai tik vecāki varētu ar meitu lepoties. Ifigēnija pieķeršanos tēvam izrāda pastāvīgi, ne tikai pakļaujoties viņa teiktajam un izdabājot viņa vēlmēm, bet arī izrādot rūpes par tēvu un viņa likteni.

*πρέσβυν ἄρ' ἐσδέξομαι
ἐμῶν φίλαισιν ὑποδοχαῖς δόμων, πάτερ,
πόνων τιθηνοῦς ἀποδιδούσά σοι τροφάς; (Eur. IA. 1228-1230)*

Vai man tevi, tēvs, kā vecu vīru
Manās dārgajās mājās jāuzņem,
Atmaksājot barošanu un atgriežot tavas rūpes?

Šajā fragmentā meita aicina tēvu vecumdienās ierasties viņas mājās, lai beidzot Ifigēnija tēvam varētu atmaksāt par viņas izaudzināšanu, barošanu un rūpēm, kādas tēvs sniedzis savam bērnam. Šie vārdi liecina par to, ka meita patiešām ciena savu tēvu un novērtē visu to, ko Agamemnona viņas labā ir darījis, kā arī vēlas pienācīgi pateikties par to. Arī mūsdienās novērojams līdzīgs attiecību modelis, kāds atklājas šajā fragmentā – sākotnēji vecāki audzina un kopj savus bērnus, līdz tie dodas patstāvīgā dzīvē, bet vēlāk, kad vecāki ir novecojuši un vārgi, bērni aprūpē savus vecākus, tādējādi atlīdzinot par vecāku ieguldījumu viņu audzināšanā.

*φιλοπάτωρ δ' ἀεί ποτ' εἶ
μάλιστα παίδων τῶδ' ὅσους ἐγὼ 'τεκνον. (Eur. IA. 638-639)*

Tēvu mīlējusi tu vienmēr esi
Visvairāk no visiem bērniem, kurus esmu dzemdējusi.

Klitaimnēstra, sakot šos vārdus, šķietami vēlas cildināt Ifigēniju un uzlielt viņas ciešās attiecības ar tēvu, norādot, ka Ifigēnija no visiem viņas un Agamemnona bērniem tēvu mīl visvairāk. Tomēr šos mātes teiktos vārdus var apšaubīt, jo arī pārējie bērni ar vārdiem vai darbību pierāda savu pieķeršanos Agamemnonam un to, ka tēvs viņiem vienmēr ir bijis dārgs. Ņemot vērā Klitaimnēstras sliktās attiecības ar pārējiem bērniem, šie viņas vārdi mīļotajai meitai nav objektīvi, jo saprotams, ka māte izteiksies pozitīvi par savu lolojumu, nevis lielās pārējās bērnu, ar kuriem attiecības ir saspringtas. Ifigēnija ir gatava pakļauties jebkurai tēva pavēlei, savukārt Orests un Elektra ir gatavi pat nogalināt savu māti, lai atriebtu mīļotā tēva nāvi, tāpēc būtu nepareizi uzskatīt, ka kāds no bērniem tēvu mīlējis vairāk par pārējiem. Katra bērna mīlestība pret tēvu izpaužas savādāk gan darbos, gan vārdos.

Elektra ir tikpat drosmīga un cildena kā viņas tēvs Agamemmons, slavenais grieķu karavadonis. Lai atriebtu tēva noslepkavošanu, meita ir gatava nostāties pret savu māti, viņa pacietīgi gaida iespēju, lai atmaksātu Klitaimnēstrai par tēva nāvi. Sofokls savā traģēdijā *Elektra* ir uzdevis retorisku jautājumu, kas raksturo Elektras ciešo saikni ar Agamemnonu:

τίς ἄν εὐπατρὶς ὧδε βλάστοι; (Sof. El. 1081)

Kurš varētu piedzimt tik cienīgs cildenā tēva?

Būdama verdzenes lomā tēva mājās, Elektra bezbailīgi turpina sērot par mīļotā tēva nāvi un pārņemt mātei viņas rīcību, neuztraucoties par to, ka varētu tikt sodīta. Nešauboties var teikt, ka Elektra tēvs ir bijis dārgākais cilvēks, tādēļ meita tik ļoti pārdzīvo par Agamemnona nāvi un kaļ atriebības plānus pret nodevīgo māti. Gluži tāpat kā tēvs, Elektra nebaidās par savu likteni, bet ir gatava rīkoties, lai atriebtu nodevību. Meitas pārdzīvojumi par tēva nāvi liecina par viņas lielo pieķeršanos tēvam, taču par tēva attieksmi pret meitu Elektru sengrieķu traģēdijās nekas netiek vēstīts, gluži tāpat kā netiek atspoguļotas Agamemnona domas un jūtas pret vienīgo dēlu Orestu.

Neraugoties uz Oresta mīlestību pret tēvu un vēlmi atriebt viņa nāvi, dēls nosoda Agamemnona lēmumu upurēt savu meitu Ifigēniju Artemīdai, sakot, ka viņš skumst par tēva uzdrīkstēšanos:

Ὀρέστης: ὤμωξα καὶ γὰρ τόλμαν ἦν ἔτλη πατήρ.

Ἴφιγένεια: ἀπάτορ' ἀπάτορα πότμον ἔλαχον. (Eur. IT. 862-863)

Orests: Es skumstu par uzdrīkstēšanos, ko atļāvās tēvs.

Ifigēnija: Bez tēva, bez tēva liktenis man lemts.

Tomēr šis nosodījums, ko Orests velta Agamemnona rīcībai, nemaina dēla attieksmi pret tēvu. Arī Ifigēniju, kas iepriekš neskuma par savu likteni un piekrita tikt ziedota grieķu uzvaras dēļ, Eiripīds savā traģēdijā *Ifigēnija Tauru zemē* atspoguļo kā cietēju, kam tēvs nodarījis pārestību. Tomēr Oresta cieņa pret tēvu nemazinās, un, lai gan tiešu Oresta attieksmi pret tēvu sengrieķu traģēdiju autori neatklāj, viņa darbi liecina par to, ka dēls godā savu tēvu. Pēc tēva nāves, Orests ierodas pie tēva kapavietas un pēc sengrieķu tradīcijas novieto uz tās savu matu cirtu, kas ir cieņas izrādīšana aizgājušajam. Dēls ne tikai veic rituālus, lai godātu mirušā tēva piemiņu, bet arī dodas atriebties tēva slepkavām – mātei Klitaimnēstrai un viņas mīļākajam Aigistam. Neskatoties uz mātes lūgšanām un cenšanos atmodināt dēlā līdzjūtību, Orests nogalina tēva slepkavas, tādējādi atriebjot Agamemnona nogalināšanu. Šī Oresta rīcība liecina par viņa lojalitāti tēvam, kas nebeidzas pat pēc Agamemnona noslepkavošanas, bet gan gluži pretēji – dēla pieķeršanās tēvam pēc tā nāves tikai pieaug.

Hrīsotemīdas jūtas pret tēvu – gluži tāpat kā viņas jūtas pret māti Klitaimnēstru – traģēdijās tiek atspoguļotas reti. Arī par šīm attiecībām vēsta tikai Sofokls savā traģēdijā *Elektra*. Par Hrīsotemīdas attieksmi pret vecākiem pastāsta *Elektra*, kas pārmet mātai viņas vienaldzību pret tēva likteni un izdabāšanu mātei:

*δεινόν γέ σ' οὔσαν πατρὸς οὗ σὺ παῖς ἔφυς,
κείνου λεληῆσθαι, τῆς δὲ τικτούσης μέλειν.* (Sof. El. 341-342)

Tas patiesi ir briesmīgi, ka tēvu, no kura dzimusi,
Tu esi aizmirsusi, un izrādi rūpes par māti.

Hrīsotemīda savu māti mīl un nevēlas, lai ar viņu notiek kas ļauns, taču arī pret savu mirušo tēvu meita izjūt cieņu. Lai gan Hrīsotemīdas tēls traģēdijās atspoguļots maz, var secināt, ka meitai vienlīdz nozīmīgi un dārgi ir abi vecāki, viņa sēro par tēva nāvi, bet vienlaikus nevēlas sabojāt attiecības ar māti. Lai neizraisītu Klitaimnēstras dusmas, Hrīsotemīda mātei pakļaujas, taču viņai ir svarīgi, lai tēvs viņu nenosodītu.

πατήρ δὲ τούτων, οἶδα, συγγνώμην ἔχει. (Sof. El. 400)

Es zinu, tēvs šo piedos.

Hrīsotemīda neatbalsta Oresta un Elektras plānu atriebt mātei tēva nogalināšanu, un saka, ka tēvs saprastu un piedotu šo viņas lēmumu un mīlestību pret māti. Par šādu Hrīsotemīdas izvēli pārējie Agamemnona bērni māsu nosoda un velta viņai skarbus vārdus:

νῦν δ' ἐξὸν πατρὸς

*πάντων ἀρίστου παῖδα κεκλήσθαι, καλοῦ
τῆς μητρός: οὕτω γὰρ φανεῖ πλείστοις κακῆ,
θανόντα πατέρα καὶ φίλους προδοῦσα σοῦς. (Sof. El. 365-368)*

Tagad, kad būtu iespējams par
Starp visiem vislabākā tēva bērnu saukties, tu saucies
Par mātes. Šādi tu izdari vislielāko ļaunumu,
Mīrušo tēvu un savus mīļos pamezdama.

Elektra norāda, ka Hrīsotemīdai vajadzētu kaunēties par savu mīlestību un lojalitāti pret Klitaimnēstru. Ar šādu rīcību Hrīsotemīda ne tikai ir nodevusi savu tēvu un viņa piemiņu, bet arī bojā attiecības ar saviem vistuvākajiem cilvēkiem – brāli un māsu.

Lai gan bērna-tēva attiecības sengrieķu traģēdiju autori ir atspoguļojuši daudz mazāk, nekā mātes-bērna attiecības, ir pietiekami daudz tiešu teksta fragmentu un darbību, un netiešu norāžu, kas atklāj tēva jūtas pret saviem bērniem un bērnu attieksmi pret tēvu. Agamemnona tēva loma traģēdijās ir otršķirīga, pirmkārt, viņš ir grieķu karaspēka vadonis un Grieķijas varonis un tikai otrkārt tēvs. Tas atspoguļojas arī viņa attieksmē pret bērniem, Agamemmons grieķu uzvaras dēļ ir gatavs pat upurēt savu miesīgo meitu dieviem, lai nodrošinātu slavu gan sev, gan kopumā grieķu tautai. Neraugoties uz tēva mīlestību pret saviem bērniem, šim tēvam pirmajā vietā vienmēr būs tauta, nevis ģimene, bet par Agamemnona tēvišķajām jūtām pret bērniem, it sevišķi pret Ifigēniju, var spriest pēc viņa pārdzīvojumiem un dažādajām emocijām, kad tēvs apzinās, ka ir jāupurē pašam savs pirmdzimtais bērns. Visi četri bērni tēvu mīl un ciena, lai gan dažbrīd tiek izteikti pārmetumi par tēva rīcību. Bērni lepojas ar savu tēvu, kas guvis tik daudzas uzvaras Grieķijai un ir gatavi piedot viņam šo tēvam neraksturīgo rīcību – meitas upurēšanu. Arī pēc tēva nāves bērnu attieksme pret Agamemnonu nemainās, viņi godā tā piemiņu sērojot, veic dažādus ziedošanas rituālus pie kapavietas un vēlas atriebties tēva slepkavām.

2.3. Audžuvecāki un bērns

Sengrieķu traģēdiju sižetos sarežģījumi rodas ne tikai bērnu un vecāku attiecībās, bet bieži vien lielākās problēmas rada tieši audžuvecāki – pamāte vai patēvs – , kas nespēj sadzīvot ar iepriekšējās sievas vai vīra bērniem. Audžuvecāku tēli traģēdijās vienmēr tiek atspoguļoti kā riebīgi un nelietīgi cilvēki, kas ir neiecietīgi pret pabērniem un gandrīz vienmēr cenšas tiem nodarīt ko ļaunu vai ieriebt. Tieši šādu traģēdiju autori attēlo vienīgo audžuvecāku, kas ienācis Agamemnona dzimtā, Klitaimnēstras mīļāko, Aigistu, kurš kopā ar

Klitaimnēstru nogalinājis Agamemnonu un ieņēmis saimnieka vietu pilī, Agamemnona bērnus padarot par saviem vergiem un turot tos ieslodzītus pilī. Sengrieķu traģēdiju autori piemin arī bērnus, kas dzimuši Aigista un Klitaimnēstras kopdzīves laikā, taču šiem bērnu tēliem traģēdiju sižetos nav nekādu funkciju.

Aigista nepatika pret pabērniem ir skaidri jaušama, viņš to nemaz necenšas slēpt, līdz ar to arī bērnu attieksme pret patēvu ir naidīga, vēl jo vairāk tāpēc, ka Aigists ir bijis sabiedrotais tēva slepkavībā. Agamemnona bērni nosoda Klitaimnēstru par to, ka viņa dzīvo kopā ar tēva slepkavu un dzemdē viņam bērnus, taču iepriekšējā vīra bērnus atraida:

*ἦτις ξυνεύδεις τῷ παλαμναίῳ, μεθ' οὗ
πατέρα τὸν ἀμὸν πρόσθεν ἐξάπλωσας,
καὶ παιδοποιεῖς, τοὺς δὲ πρόσθεν εὐσεβεῖς
κάξ εὐσεβῶν βλαστόντας ἐκβαλοῦσ' ἔχεις. (Sof. El. 587-590)*

Tu guli blakus slepkavam, kas kopā ar tevi
Mūsu tēvu pirms tam noslepkavoja,
Un dzemdē bērnus, bet likumīgos
Un likumīgi radītos bērnus tu raidi prom.

Klitaimnēstra par nozīmīgiem un dārgiem uzskata tikai tos bērnus, kas radīti kopā ar Aigistu, pret Agamemnona bērniem viņa nelolo mātišķas jūtas un atstumj tos, liekot noprast, ka dzimtajās tēva mājās tie vairs nav vēlami. Elektra, sakot šos vārdus, pārmet mātei, ka viņa rīkojas nelikumīgi un nepareizi, izvēloties mīlēt tikai Aigista bērnus, bet viņas un Hērīsotemīdas dzīvi padarot neizturamu. Māte klausā savam mīļākajam un pret bērniem izturas tieši tāpat kā viņš, no tā var secināt, ka Klitaimnēstrai svarīgāks ir Aigists un abu mīlas dēka, viņa cenšas mīļākajam iztapt, nevis rūpējas par bērniem un pilda savus mātes pienākumus pret tiem. Aigistam mājā ir noteicošā loma, visi pakļaujas viņa pavēlēm gluži tāpat kā iepriekš bija pakļāvušies Agamemnona rīkojumiem.

*ἢ γὰρ πανώλης Τυνδαρίς, μήτηρ ἐμή,
ἐξέβαλέ μ' οἴκων, χάριτα τιθεμένη πόσει:
τεκοῦσα δ' ἄλλους παῖδας Αἰγίσθῳ πάρα
πάρεργ' Ὀρέστην καμὲ ποιεῖται δόμων. (Eur. El. 60-63)*

Jo postošā Tindarīda, māte mana,
Padzinusi mani no mājām, izrādīdama laipnību vīram.

Dzemdējusi citus bērnus Aigistam,
Viņa padara mūs ar Orestu par padotajiem mājās.

Līdz ar Aigista ienākšanu ģimenē, arī pati Klitaimnēstra maina savu attieksmi pret bērniem, kļūstot naidīgi noskaņota un atbalstot mīļākā viedokli, un viņa uzstādītos noteikumus. Šie fragmenti atklāj kāda ir patēva un mātes izturēšanās pret bērniem, kas dzimuši iepriekšējā laulībā. Gan Sofokls, gan Eiripīds savās traģēdijās ir izmantojuši leksēmas un frāzes ar līdzīgu nozīmi, lai raksturotu mātes un Aigista izturēšanos pret bērniem, kas dzimuši Klitaimnēstras laulībā ar Agamemnonu.

Aigists ierobežo savu pabērnū tiesības, aizliedzot tiem doties ārpus mājas, lai tie ar savām žēlabām un raudāšanu par tēva nāvi neapkaunotu viņu un Klitaimnēstru. Patēvs pret Agamemnona bērniem ir vēl neiecietīgāks un nežēlīgāks nekā Klitaimnēstra, viņš Elektru un Hērīotemīdu neizraida no mājām tikai tādēļ, lai viņu nenosodītu pārējā sabiedrība.

*ἀνειμένη μέν, ὡς ἔοικας, αὖ στρέφει:
οὐ γὰρ πάρεστ' Αἴγισθος, ὅς σ' ἐπειχ' ἀεὶ
μή τοι θυραΐαν γ' οὔσαν αἰσχύνειν φίλους:* (Sof. El. 515-517)

Kā izskatās, tu esi atkal izbēgusi,
Kamēr nav Aigista, kurš tev vienmēr aizliedz
Iet ārpus mājas un apkaunot dārgos (ģimeni).

Patēvam liekas nepatīkama Elektras sērošana par Agamemnona nāvi, tāpēc, kā rakstījis Aishīls savā traģēdijā *Ziedotājas*, Aigists pat bija gatavs nogalināt Elektru, bet Klitaimnēstra lūdza apžēlot viņas bērnu. Agamemnona bērniem savās tēva mājās nav nekādu tiesību un teikšanas, viņi pilnībā ir pakļauti mātes mīļākajam un viņa iegribām, var teikt, ka pabērni ir nebrīvi cilvēki, kas nedrīkst paust savu gribu un rīkoties, kā paši vēlas. Ar šādām drastiskām ierobežošanas metodēm Aigists cenšas nostiprināt savu varu Agamemnona īpašumos un pakļaut viņa bērnus, lai tie, būdami ierobežoti un apspiesti, nespētu sacelties pret viņu, atriekt tēva nāvi un atgūt dzimtas īpašumus, kas likumīgi pienākas bērniem, nevis mātes mīļākajam.

Saprotams, ka pēc Agamemnona nogalināšanas un šādas izturēšanās pret viņa bērniem, pabērnū attieksme pret Aigistu ir naidīga, tie velta patēvam skarbus vārdus, nosaucot to par bezspēcīgu (*ἀναλκις*) un norādot, ka viņš ir glēvulis, kas savus nekrietnos darbus veic slēpjoties aiz Klitaimnēstras muguras.

τοιαῦθ' ὕλακτεῖ, σὺν δ' ἐποτρύνει πέλας

ὁ κλεινὸς αὐτῇ ταῦτ' ἀ νυμφίος παρών,
ὁ πάντ' ἀναλκις οὔτος, ἢ πᾶσα βλάβη,
ὁ σὺν γυναιξὶ τὰς μάχας ποιοῦμενος. (Sof. El. 299-301)

Šādi viņa (Klitaimnēstra) rej, viņu, blakus
Esošs, mudina slavenais jaunlulātais,
Šis pilnīgais vārgulis, kas rada visu
Kaitējumu strīdos, izmantojot sievieti.

Orests un Elektra Aigistu nicina vēl vairāk nekā savu māti Klitaimnēstru, ja pret māti bērniem vismaz vēl ir kāda cieņa, tad Aigists ir svešinieks, kas ienācis tēva mājās, nogalinājis viņu mīļoto tēvu un tagad diktē savus noteikumus, padarot Elektru un Hērīsosemīdu par kalponēm savās dzimtajās mājās. Tāpēc bērni nežēlo nicinošus un apvainojošus vārdus patēvam, viņš tiek nopelts ikreiz, kad tiek pieminēts. Lai gan pēc Agamemnona nāves Aigistam ir noteicošā loma viņa pilī, tomēr patēvs dzīvo mūžīgās bailēs no atreibības, ko tam varētu sagādāt Agamemnona bērni. Aigists zina, ka Klitaimnēstras un Agamemnona bērni vēlas atgūt tēva īpašumus un atriekt slepkavām viņa nežēlīgo nogalināšanu un to panākt var, tikai nogalinot viņu un Klitaimnēstru.

Sengrieķu traģēdijās attiecības starp pabērniem un patēvu vai pamāti vienmēr ir sarežģītas, visbiežāk tās ir naida un nežēlības pilnas (Aigista attieksme pret pabērniem, Hipolita un Faidras konflikts Eiripīda traģēdijā *Hipolits*), retāk – vienaldzīgas un neitrālas (Ksūta un Iona attiecības Eiripīda *Ionā*). Arī starp Agamemnona bērniem un Aigistu valda saspringtas attiecības un nepārtrauktas konfliktsituācijas, patēvs ir tas, kas nogalinājis viņu tēvu, piesavinājis dzimtas īpašumus un bērnus padarījis par vergiem dzimtajās mājās, tāpēc bērni patēvu ienīst un vēlas atriebties par visu, ko tas nodarījis un, lai to izdarītu, patēvs ir jānogalina. Šajās attiecībās starp patēvu un pabērniem nav nekādu simpātiju, sapratnes vai žēlastības, ir tikai naidis un atreibības kāre no Agamemnona bērnu puses un bailes no Aigista puses, kuras viņš izrāda netieši. Šīs Aigista bailes no pabērniem atklājas viņa rīcībā, viņš cenšas tos pēc iespējas vairāk ierobežot un kontrolēt, lai tie nespētu izplānot sazvērestību pret viņu. Patēvs zina, ka visi īpašumi, kuros viņš kļuvis par saimnieku, apprecot Klitaimnēstru, likumīgi pienākas Agamemnona bērniem, nevis viņam, tāpēc patēvs ar savu attieksmi un rīcību pret bērniem atklāj to, ka baidās pazaudēt visu, ko tik viegli ieguvis.

3. BĒRNI – VECĀKU LIKTEŅA PĀRMANTOTĀJI

Agamemnona dzimtā tiek pārmantots ne tikai Tiesta uzliktais lāsts Atreja namam, bet arī vecāku, it sevišķi tēva Agamemnona, spožā slava un cildenums. Vecāku darbi vai nedarbi vienmēr ir ietekmējuši bērnu dzīves, it īpaši tas raksturīgs Senajā Grieķijā, kur ikdienā tika uzsvērtā bērnu ģeneoloģiskā izcelsme un, pat uzrunājot cilvēku, tika pieminēti viņu vecāki. Piemēram, Sofokls savā traģēdijā *Elektra* uzrunā Orestu, piesaucot viņa tēvu:

ὦ τοῦ στρατηγήσαντος ἐν Τροίᾳ ποτὲ

Ἀγαμέμνωνος παῖ. (Sof. El. 1-2)

Agamemnona, kas reiz vadījis karaspēku uz Troju, dēls.

Ar šādu uzrunu tiek izrādīts ne tikai gods varenajam grieķu karavadonim Agamemnonam, kas sagrāva Trojas mūrus. Šī tēva slava attiecas arī uz viņa bērniem, šajā gadījumā – Orestu. Neraugoties uz to, ka pats dēls neko dižu vēl nav paveicis savā dzīvē, viņš tiek godāts varonīgā tēva dēļ, kas nesis slavu ne tikai pats sev un visai grieķu tautai, bet arī savai ģimenei. Tāpēc arī Agamemnona varoņdarbi tiek pieminēti vairākkārt, un tiek uzsvērts, ka senču slavas turpinātāji ir bērni.

παῖδες γὰρ ἄνδρῶν κληδόνες σωτήριοι θανόντι: (Aesh. Lib. 505)

Bērni mirušam vīram saglabā slavu.

Bērnu un vecāku dzīves, tāpat arī viņu likteņi, ir cieši saistīti, jo vecāku rīcība ietekmē bērnu nākotni un sabiedrības attieksmi pret tiem. Ja vecāks ir cildens un tikumīgs, tad arī bērni tiek godāti kā krietnu senču pēcteči, un šīs rakstura īpašības tiek attiecinātas arī uz viņiem. Savā ziņā to var uzskatīt par sabiedrības spiedienu uz dižena cilvēka pēcnācējiem – no viņiem tiek sagaidīta tāda pati rīcība un krietnums, kāds ir piemēts viņu vecākiem. Var secināt, ka bērni manto ne tikai materiālās vērtības un dažādas dzimtas nelaimes, bet arī dzimtas slavu, kura viņiem ir jāturpina un jāvairo ar krietnu rīcību un varoņdarbiem, kas nepaliktu nepamanīti. Ievērojami un cienījami vecāku bērni, ja arī neko vēl savā dzīvē diženu nav paveikuši, tomēr tiek godāti un cildināti savu senču dēļ.

Arī dievu labvēlība tiek pārmantota no paaudzes paaudzē. Ja kāds dievs reiz ir palīdzējis mirstīgajam, viņš būs labvēlīgs arī pret šī cilvēka pēcnācējiem. Savukārt dzimtas pēcteči, kuru senčiem kāds dievs reiz ir izrādījis atbalstu vai palīdzējis, vienmēr šo dievu godās un veiks ziedošanas rituālus. Piemēram, Aishils savā traģēdijā *Labvēlīgās* atklāj to, ka pateicībā

par dievietes Atēnas palīdzību un Oresta atbrīvošanu no Fūrijām, gan viņš, gan viņa bērni un to pēcnācēji mūžīgi būs sabiedrotie šai dievietai.

*καὶ τόνδ' ἐπικτήσαιο σύμμαχον, θεά,
καὶ τοὺς ἔπειτα, καὶ τὰδ' αἰανῶς μένοι
στέργειν τὰ πιστὰ τῶνδε τοὺς ἐπισπόρους. (Aesh. Eum. 671-673)*

Un šis sabiedrotais, ko esi ieguvusi, dievieta

Un tie pēc viņa, šie pēcteči mūžīgi

Paliks uzticīgi tev.

Šajā citātā Aishils norāda uz to, ka ne tikai Orests ir Atēnas parādnieks par viņas izrādīto atbalstu un atbrīvošanu no Fūrijām, bet arī visiem viņa pēcnācējiem ir jāgodā un jāpaliek uzticīgiem šai dievietai par viņas izrādīto labvēlību. Var secināt, ka bērniem Senajā Grieķijā netiek dota izvēle, viņu dzīve un liktenis jau ir izlemts, viņiem piedzimstot. Sengrieķu traģēdiju autori savos darbos šo bērniem lemto likteni, kas atkarīgs no vecāku paveiktā, ir raksturojuši bieži: Atreja nama lāsts iespaido visas Agamemnona dzimtas likteni, Agamemnona gūtā slava karagājienā uz Troju liek godāt viņa bērnus, Atēnas palīdzība Orestam padara viņa pēcnācējus par mūžīgi uzticīgiem šai dievietai u.t.t.

Var uzskatīt, ka vecāku un bērnu liktenis ir savstarpēji saistīts. Bērns neizvēlas, kādi būs viņa vecāki un kādus darbus viņi būs veikuši, taču šī rīcība iespaidos pēcnācēju dzīvi vairākās paaudzēs. Ja vecāki ir godājami un paveikuši cildenus darbus, tad arī to pēcteči tiks godāti un tiem tiks izrādīta cieņa. Savukārt arī negatīvā vecāku rīcība atstāj iespaidu uz bērniem, jo pat uzrunājot bērnus, tiek pieminēti viņu vecāki, un tādējādi tiek atgādināts par bērnu izcelšanos. Sengrieķu dramaturgi šo saikni starp vecākiem un bērniem akcentē gandrīz tikpat bieži, cik attiecības starp tuvākajiem. Vecāki ne tikai atstāj saviem bērniem mantiskās vērtības, bet bērniem nākas atbildēt arī par savu priekšteču darbiem, lai vai kādi tie arī būtu – zemiski vai cildeni.

SECINĀJUMI

Veicot pētījumu, tika analizēti Agamemnona dzimtas bērnu un vecāku tēli, kā arī to attieksme vienam pret otru, atsevišķi izvērtējot katra bērna attieksmi pret māti un tēvu. Nodaļā *Bērni – vecāku likteņa pārmantotāji* tika aplūkoti arī vecāku rīcības ietekme uz bērnu likteni.

Bakalaura darba zinātniskais pamatojums balstās gan uz Aristoteļa atziņām, gan mūsdienu pētnieku spriedumiem par šo tēmu.⁵³ Apkopojot Aristoteļa atziņas, var teikt, ka vecāku jūtas pret bērniem ir patiesākas un noturīgākas, tās neietekmē dažādi ārēji faktori un afekta stāvokļi, piemēram, dusmas vai naidis. Savukārt bērni ļaujas šīm emocijām un izdara dažādus noziegumus. Kā jau darba teorētiskajā daļā minēts, sengrieķu traģēdijās liela nozīme ir notikumu pamatā esošajam mītam vai pat vairākiem mītiem. Agamemnona dzimtas liktenis, kuru ietekmē Atreja namam uzliktais lāsts, ir pietiekami traģisks, lai šo mītisko ģimeni sengrieķu traģēdiju autori savos darbos atspoguļotu atkal un atkal.

Agamemnona dzimtas mātei, Klitaimnēstrai, vissirsnīgākās attiecības bija ar meitu Ifigēniju, kas bija mātes lolojums. Līdz ar mīļotās meitas nāvi, Aigista ienākšanu Atreja namā un Agamemnona nogalināšanu, Klitaimnēstra sabojāja attiecības ar pārējiem bērniem, jo Orests un Elektra nespēja pieņemt tēva nāvi. Lai gan Klitaimnēstra pati saka, ka neienīst nevienu no saviem bērniem, jo mātes nemaz to nespēj, viņas attieksme pret Orestu, Elektru un arī Hērīotemīdu nav mātei raksturīga. Pret Hērīotemīdu Klitaimnēstrai šķietami nav nekādu iebildumu, kamēr tā dara visu, ko māte liek. Hērīotemīda savu māti mīl un izdabā viņas vēlmēm, lai neizraisītu kādu konfliktu, kura dēļ pašai nāktos ciest. Aristotelis ir rakstījis, ka *nejēdzīgs būtu uzskats, ka bērnu liktenis ne mazāka mērā neskar vecākus*⁵⁴, to apstiprina arī sengrieķu dramaturgi, kas raksturojuši Klitaimnēstras attieksmi pret bērniem. Elektra mātei ir nevēlama, taču par meitas likteni māte nav vienaldzīga. Klitaimnēstrai ir svarīgi, lai meitai nenotiktu nekas ļauns, viņa aizliedza Aigistam to nogalināt⁵⁵ un devās Elektru atbalstīt, domājot, ka sākušās dzemdības⁵⁶. Neraugoties uz Klitaimnēstras rūpēm par meitu, Elektrā ir tik daudz naida pret tā saucamo māti, ka meita ir gatava uz visu, lai tik atmaksātu mātei tēva noslepkavošanu. Arī vienīgais Klitaimnēstras dēls Orests nicina savu māti šī paša iemesla dēļ, taču atšķirībā no Elektras, kuras vārdi un draudi mātei nešķiet nozīmīgi, no sava dēla Klitaimnēstra baidās, jo viņš ir vienīgais, kas spētu atriebties. Neraugoties uz bērnu naidu pret māti, Klitaimnēstra nevēl ļaunu saviem bērniem, kas sasauca ar Aristoteļa teikto, ka radītājs

⁵³ Skat. izmantotās literatūras sarakstu

⁵⁴ Aristotelis. *Nikomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: *Zvaigzne*, 1985, 40.lpp.

⁵⁵ Aishila *Ziedotājas*

⁵⁶ Eiripīda *Elektra*

radītājam ir pieķēries vairāk nekā radītais radītājam⁵⁷, tāpēc māte spēj pārdzīvot negatīvo bērnu attieksmi pret viņu un turpināt mīlēt savus pēcnācējus. Klitaimnēstra sengrieķu autoru darbos ir attēlota kā traģiskais tēls, kura par galveno vērtību uzskata ģimeni, it sevišķi bērnus, par kuriem viņa cenšas rūpēties pat par spīti tam, ka tie viņu nīst.

Lai arī tēva attiecības traģēdijās atspoguļotas mazāk nekā mātes, var nojaust, ka Agamemmons visus savus bērnus ir mīlējis. To pierāda arī emocionālie pārdzīvojumi Eiripīda traģēdijā *Ifigēnija Aulīdā*, ar kādiem sastopas tēvs, kuram jānogalina savs bērns, lai panāktu dievu atbalstu karagājienā pret Troju. Agamemmons tomēr izvēlas upurēt Ifigēniju, kas liecina par to, ka šim vīrietim svarīgāka par ģimeni ir grieķu tauta un slavas iemantošana. Par spīti tēva rīcībai, bērni tomēr tēvu mīl un godā. No tā var secināt, ka bērni tēvā augstāk vērtēja nevis viņa tēvišķumu un mīlestību pret bērniem, bet gan varonību kaujas laukā un ieguldījumu visas sabiedrības labā. Agamemnonu ciena visi bērni, arī Hērīotemīda, kas pakļāvusies Klitaimnēstras un Aigista pavēlēm. Vislielāko pieķeršanos tēvam izrāda Orests un Elektra, kas gatavi veikt vissmagāko noziegumu Senajā Grieķijā – matricīdu – lai atriebtu tēva nāvi. Šāda likumu un tikumības normu pārkāpšana liecina par bērnu mīlestību pret tēvu, Orests un Elektra nebaidās no sabiedrības nosodījuma un dievu dusmām, ko izraisītu mātes nogalināšana. Svarīgāk par visu viņiem ir atriebt mīļotā tēva nāvi, un slepkavību var atriebt tikai ar slepkavību.

Sengrieķu traģēdijās bērnu attiecības ar audžuvecākiem vienmēr ir komplicētas, izņēmums nav arī Agamemnona dzimtā ienākušais Klitaimnēstras mīļākais, Aigists. Vēlēdamies saglabāt iegūto varu Atreja namā, Aigists cenšas pakļaut pabērnus ar dažādām metodēm. Kā raksta Eiripīds, patēvs esot izdevis laulībā Elektru kādam nabadzīgam zemniekam, savukārt Aishīls atspoguļo meitenes ciešanas Agamemnona namā, kurā māte un viņas mīļākais pameitu padarījuši par verdzeni. Sprotams, ka pēc Agamemnona nogalināšanas un šādas izturēšanās pret Agamemnona bērniem, pabērni Aigistu ienīst vēl vairāk nekā Klitaimnēstru. Rakstot par Aigista un Klitaimnēstras likteni, sengrieķu dramaturgi nenonāk pretrunās – atgriezies Atreja namā, abus nogalina Orests.

Ne tikai vecāku attieksme pret bērniem un savstarpējās attiecības ietekmē bērnu dzīvi, bet arī vecāku atstātais mantojums iespaido bērnu likteni. Agamemnona dzimtas pēcnācējiem nākas pārmantot Atreja nama lāstu, kas no paaudzes paaudzē izraisījis neprātu, noziegumus un vardarbību šajā dzimtā. Agamemnona bērniem nākas sadzīvot arī ar tēva spožu slavu. Viņi tiek godāti izcilā tēva, bezbailīgā grieķu karavadoņa dēļ, bet tēva diženums savā ziņā ir kā pienākums bērniem turpināt šo dzimtas slavu un vairot to ar jauniem varoņdarbiem, pierādot sevi kā cienīgus Agamemnona pēctečus. Ja bērnu-vecāku savstarpējās attiecības ir iespējams

⁵⁷ Aristotelis. *Nikomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: Zvaigzne, 1985, 175.lpp.

mainīt, tad šis mantojums, ko vecāki atstāj bērniem, nav maināms, ar to dzimtas pēcnācējiem jāsadzīvo visu mūžu.

Ņemot vērā iepriekšminētos faktus, var teikt, ka Agamemnona dzimtas vecāki (Klitaimnēstra un Agamemnon) savus bērnus mīl. Visu četru bērnu attiecības ar tēvu Agamemnonu ir mīlestības un cieņas pilnas, savukārt katra bērna attieksme pret māti ir ļoti individuāla, no pieķeršanās (Hrīsotemīda, Ifigēnija) līdz pat neizmērojamam naidam (Orests, Elektra). Šis secinājums vēlreiz apliecina to, ka sengrieķu traģēdijās vecāki ir vairāk pieķērušies bērniem, nekā bērni vecākiem. Vecāki spēj piedot saviem pēcnācējiem visu, pat naidu un nodevību, taču bērni šo saikni ar saviem vecākiem tik ļoti neapzinās. Sengrieķu traģēdijās šis Aristoteļa uzstādījums atklājas vairākkārt, un Agamemnona dzimtas bērnu un vecāku attiecības ir tikai viens no piemēriem, kas apstiprina šī sengrieķu filozofa teikto.

Bakalaura darba ievadā noteiktais mērķis ir sasniegts un izpildīti visi izvirzītie uzdevumi. Darba autore ir iepazinusies ar zinātnisko literatūru, kas pēta sengrieķu traģēdiju mitoloģisko fonu un Agamemnona dzimtu, kas bija nepieciešams, lai vispārīgi iezīmētu Agamemnona dzimtas bērnu un vecāku tēlus kopējā traģēdiju tēlu sistēmā. Tika apzināti izvēlēto traģēdiju (*Aishila Oresteja*, *Eiripīda Ifigēnija Aulīdā*, *Ifigēnija Tauru zemē*, *Elektra* un Sofokla *Elektra*) pieejamie tulkojumi angļu un latviešu valodā, atlasīti atbilstošie fragmenti oriģinālvalodā un veikts šo fragmentu tulkojums. Balstoties uz iepriekš veiktajiem uzdevumiem, tika veikta Agamemnona dzimtas bērnu un vecāku tēlu analīze, raksturotas to savstarpējās attiecības un šo attiecību ietekme uz traģēdiju sižetisko risinājumu.

Aplūkojot zinātnisko literatūru, kas pēta sengrieķu traģēdiju mitoloģisko fonu un Agamemnona dzimtu, vispārīgi tika iezīmēti šīs dzimtas bērnu un vecāku tēli kopējā traģēdiju tēlu sistēmā. Tas bija nepieciešams, lai labāk izprastu Agamemnona dzimtas likteni un veiktu to traģēdiju atlasī, kas atbilstu šī bakalaura darba mērķim. Veicot atlasīto traģēdiju fragmentu tulkojumus un tos analizējot, tika sasniegts izvirzītais mērķis – izpētīta Agamemnona dzimtas tēlu bērnu un vecāku lomās atklāsme un savstarpējās attiecības sengrieķu traģēdijās.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN INFORMĀCIJAS AVOTI

Antīkie avoti (oriģinālvalodā un tulkojumos)

1. Aeschylus. *Agamemnon, Libation-Bearers, Eumenides*, vol. 2., trans. Smyth H.W. London: *Harvard University Press*, 1926
2. Aishils, Sofokls, Eiripīds. *Sengrieķu traģēdijas*, tulk. Feldhūns Ā., Ģiezens A., Novackis H. Rīga: *Liesma*, 1975
3. Aristotelis. *Nikomaha ētika*, tulk. Ķemere I. Rīga: *Zvaigzne*, 1985
4. Aristotelis. *Poētika*, tulk. Ģiezens A. Rīga: *Jāņa Rozes apgāds*, 2008
5. Eiripīds. *Traģēdijas*, tulk. Feldhūns Ā., Ģiezens A., Novackis H., Zicāns P. Rīga: *Liesma*, 1984
6. Euripides. *Euripidis Fabulae*, vol. 3., ed. Gilbert Murray. Oxford: *Clarendon Press* 1913.
7. Oates W.J., O'Neill E. *The Complete Greek Drama: All the Extant Tragedies of Aeschylus, Sophocles and Euripides, and the Comedies of Aristophanes and Menander, in a Variety of Translations in Two Volumes*. New York: *Random House*, 1938
8. Sophocles. *Ajax. Electra. Trachiniae. Philoctetes*, vol. 2., trans. Storr F. London – New York: *The Macmillan Company*, 1913

Zinātniskā literatūra

9. Dowden K., Livingstone N. *A Companion to Greek Mythology*. Oxford: *Blackwell Publishing*, 2011
10. Dr. Thompson D., *Greek Drama Study Guide* [online, cited: 22.05.2014]. Available: <http://novaonline.nvcc.edu/eli/eng251/agamemguide.html>
11. Easterling P.E. *The Cambridge Companion to Greek Tragedy*. Cambridge: *Cambridge University Press*, 1999
12. Gregory J. *A Companion to Greek Tragedy*. Oxford: *Blackwell Publishing*, 2005
13. Hall E. *Greek tragedy. Suffering under the sun*. Oxford: *Oxford University Press*, 2010
14. Kitto, H. D. F. *Greek tragedy: a literary study*. London – New York: *Routledge*, 2011
15. McCoskey D.E., Zakin E. *Bound by the City. Greek Tragedy, Sexual Difference, and the Formation of the Polis*. New York: *SUNY Press*, 2009
16. *Summary and Analysis: Greek Mythology. The Tragic Dynasties — Mycenae: The House Of Atreus* [online, cited: 22.05.2014]. Available:

<http://www.cliffsnotes.com/literature/m/mythology/summary-and-analysis-greek-mythology/the-tragic-dynasties-8212-mycenae-the-house-of-atreus>

17. Vickers B. *Towards Greek Tragedy: Drama, Myth, Society*, London – New York: Longman Publishing Group, 1979
18. Тахо-Годи А.А. *Греческая мифология*. Москва: Искусство, 1989

Uzziņu literatūra un vārdnīcas

19. Roman L., Roman M. *Encyclopedia of Greek and Roman Mythology*. New York: Facts On File, 2010
20. Scott R., Lidell H.G. *An Intermediate Greek-English Lexicon: Founded upon the Seventh Edition of Liddell and Scott's Greek-English Lexicon*. Oxford: Benediction Classics, 2010

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Bērni un vecāki sengrieķu traģēdijās: Agamemnona dzimta” izstrādāts Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Ilze Kokina

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: lektore *Dr. philol.* Brigita Kukjalko

Recenzents: lektora p.i. *Mag.philol.* Ilona Gorņeva

Darbs iesniegts Klasiskās filoloģijas nodaļā __.__.2014.

Dekāna pilnvarotā persona: Līva Bodniece

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ prot. Nr. _____

Komisijas sekretāre: Līva Bodniece